

גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נְפִלְאוֹת מְתוֹרָתְךָ

נְפִלְאוֹת

שיעורי תורה והתוועדויות חסידיות
מהרב יצחק גינזבורג שליט"א

פעם אחת בשנה אנחנו מתעוררים מהשינה שלנו,
על ידי הגילוי שהקב"ה הוא בעצם הלב שלנו.
הבכיה היא ביטוי של הלב, ששם שורה היחידה שבנפש.
לא כתוב שה' הוא המח שלי, אלא שה' הוא הלב שלי!

[מתוך השיעור "אני ישנה ולבי ער"]

ראה תשפ"ב

- 04 יאוש מעורר**
נקודה מעובדת
חשבוֹן־נפש של אלול חסידי
- 05 "אני ישנה ולבי ער"**
יאוש והתעוררות בעבודת אלול
הפיכת היאוש של אלול לחיובי
ולמקור להתעוררות של תשובה
- 13 אהבת דודים באלול**
כוונות קריאת שמע באלול
היחס לה' כאח וכדוד
עד ליחוד ה' בכל האנושות
- 20 ארבע המהפכות בקריאת שמע**
בשורת ה"אחד" לעולם כולו
התבוננות בסדר ארבע המהפכות בפסוק
"שמע ישראל" כתהליך תיקון העולם
- 23 איזו שאלה**
פרקי אבות
שאלות ושאל תחתית
- 24 "ובאת שמה"**
קדושת לוי
לראות בעיניים של משה
- 26 חופש האמונה**
מלכות ישראל – תיקון המדינה
ביעור עבודה זרה
- 27 הסיפור החסידי**
תשובה של נשמה כללית
עבודת התשובה של הרוז'ינער
- 28 מענות ותשובות**
תשובות הרב לשואלים
חינוך הילדים במקום השליחות
ומה עושים עם צרורות של צרות
- 29 פִּאֲזוֹר לְעֵלְיָם
"אֲנִי לְדוֹדִי"**
רָזִי יִסְפָּר לָנוּ עַל חֲרִיבוֹת בְּחֶצֶר
בֵּית הַסֵּפֶר וְמָה לְמֵדִים מָהָּ לְחֻדְשׁ אֱלוֹל

הקדמת המערכת

שבת שלום לכל בית ישראל ולקוראי נפלאות די בכל אתר ואתר. לפניכם **גליון לשבת ראה ולפתיחת חֲדָשׁ הרחמים והסליחות - חֲדָשׁ אלול**, מלא בכל טוב כתמיד.

השבוע בגליון:

שלושה שיעורים טריים ומרעננים נדפסים השבוע, **מלאים בעבודה ובהתבוננות עמוקה**. נפתח עם **אחרון אחרון חביב**, שיעור שניתן ביום שני האחרון, עם ניחוח של נימה אישית, **בבר מצוה לנכד הרב**. בשיעור התייחס הרב לרצף הפרשיות עקב וראה הפותחות את **חֲדָשׁ אלול** [שבת מברכין ושבת ר"ח] ומלמדות על עבודת "אני ישנה ולבי **ער**" השייכת לחדש זה. תוך הקבלת דרשות המדרש על הפסוק למידות הלב, מצייר הרב **עבודה יחודית - עבודת היאוש** של חודש אלול **ההופכת למקור להתעוררות** של תשובה, אמונה ותקווה.

משם נעבור ל**שיעורי השבתות האחרונות**. בשיעור הראשון, המחבר את **שיעור ליל שבת עקב לבנות תיכון יעלת חן** ואת המשכו בצפרא דשבתא, מדובר על **כוונה חדשה בקריאת שמע**, בה נדרשת המילה **אחד** כנוטריקון **אחי'דודי** - כשכל קריאת שמע מתארת את מדרג יחסינו עם ה', **אבינו מלכנו דודנו**. את העבודה הזו מרחיב ומבאר הרב עד להגעה לתכלית ק"ש, **גילוי הוי' אחד לכל האנושות כולה**, דווקא מתוך הסברת הקשר הפנימי והיחודי **בין הקב"ה לעם ישראל**.

השיעור השני מתחבר לגמרי לשיעור השלישי בגליון, נקודה מתוך השיעור בשבת ואתחנן, בה קראנו את הפסוק "שמע ישראל". כאן **העיון בקריאת שמע** לאור דברי רש"י על התורה, המבאר **שתכלית הפסוק היא גילוי אלקות לכל האומות**, חושף את **כל ארבע המהפכות בקריאת שמע**, עד לתכליתן - **המהפכה הרביעית**.

ואם אתם רוצים את המלצות הקריאה שלנו, התחילו מהנקודה המעובדת, עברו לשיעור **אהבת'דודים באלול** (אליו תספחו, בדרך ממילא, את השיעור השלישי) - ורק כשאתם טעונים במלאי של אהבה תחזרו להעמיק בסודות היאוש הטוב של "אני ישנה ולבי ער".

שבת שלום ומבורך, חֲדָשׁ טוב וזמן אלול טוב,

המערכת

להקדשת הגליון או מדור לזכות או לע"נ יקיריכם

שלחו הודעה לאחיה במספר 054-7827702

נקודה

מעובדת מתוך השיעור

יאוש מעורר

ב"אני לדודי ודודי לי", מתמקד בשורת הסיכום של דברי כנסת ישראל לפני הקב"ה במדרש – "אני ישנה מן הגאולה, ולבו של הקב"ה ער לגאלני". הקב"ה הוא "לבן של ישראל", "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם", וכל היאוש שלי מעצמי ומיכולותי לא נוגע לרגע באמונתי בטוב ה' ובישועתו הקרובה. לצד תחושת "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל", במזל בתולה של חדש אלול, יש בטחון שה' לבדו יקים את סוכת דוד הנופלת – ירפא את הריסות חיי, יבנה מחדש את מה שהתמוטט ונעזב ויגאל אותי גאולת עולמים.

בעומק, לא רק שהאמונה בה' קיימת למרות היאוש מעצמי. הנכונות להעמיק בחווית היאוש ולבכות עליה "ירח ימים" (בגימטריא "ולבי ער"!)- היא היא הגורמת להכרה שה' הוא יסוד חיי, פותחת אותי לאמונה שכשם שהוא לבדו ברא אותי כך הוא לבדו יכול לגאול אותי – ובוודאי יעשה זאת! זו אינה גאולה חיצונית, אלא גילוי שה' הוא-הוא "לבן של ישראל" – הוא המופיע בתוך לבי הער, וכשאחפש אמצא אותו בתוך תוכי, "לך [בשליחותך, בקולך הבוקע מתוכי] אמר לבי בקשו פני, את פניך הוי' אבקש". מתוך ש"אני [תולה עיני] לדודי", משום שאין לי ברירה אחרת, אגלה ש"ודודי לי" מתוך לבבי.

הרבי מליובאוויטש אומר שאפשר להתחיל את העבודה ישר מ"ודודי לי" – כדאי לי להתייאש מעצמי כבר בהתחלה, לוותר על העשייה העצמאית שלי ולהכיר שכל מעשי הם בעצם פעולות ה' השוכן בקרבי, "חלק אלוה ממעל ממש", ואזי אוכל לנצל את כל זמני לעשות טוב – והרבה!

קול השופר באלול זועק "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם!". חשבון הנפש באלול מביא את האדם למסקנה שכל השנה היה שקוע בשנה והוא מתעורר בתשובה – "אני ישנה [כל השנה] ולבי ער [באלול]". אך הדבר לא כל כך פשוט, לא מדובר בנמנום עצלני ממנו מתעוררים בקצת רצון טוב. בגלות המתמשכת שקענו ביאוש עמוק, והשינה דומה יותר לתרדמת ר"ל.

המדרש על הפסוק "אני ישנה ולבי ער" מתאר תהליך התדרדרות בו גובר היאוש משלב לשלב: איני מקיים מצוות כדבעי, אבל אני לפחות מנסה להיות אדם טוב וגומל-חסד; אבל איני יכול לעשות חסד כרצוני, מחוסר אמצעים, ועלי להסתפק בנתינת כמה פרוטות לצדקה; עבודתי הפנימית התבטלה, וגם המסגרת הדתית החיצונית של חיי די מתמוטטת; התייאשתי מלזהות תהליך-תיקון עקבי בחיי – באופן טבעי נראה שהדברים רק מתדרדרים, וגם אם ניתן לזהות שיפור זעיר כלשהו, בקצב הנוכחי לא סביר שהוא יבשיל בימי חיי... לכן, 'יציאה מהבוץ' אפשרית רק אם אדלג, אעשה מעשה טוב גדול ומשמעותי, שיניו מפתיע ושובר-שוויון – אך גם מכך כבר התייאשתי.

מה, אם כן, ניתן לעשות אחרי חשבון מייאש כזה? האלול החסידי, אלול של אהבה ואמונה

שיעור

יאוש והתעוררות בעבודת אלול

"אני ישנה ולבי ער"

קיצור מהלך השיעור

הקביעות המיוחדת השנה, בה פרשיות עקב־ראה הן **שבת מברכין** אלול ור"ח **אלול**, גרמה לשיעור מיוחד בשבוע שביניהן – הסבר עבודת "אני ישנה ולבי ער" בחדש אלול. במדרש יש שש דרשות על הפסוק, **בסדר 'מתדרדר' והולך** של האדם מעבודתו – אך תכלית הכל היא **נחמה גדולה** מתוך האמונה ש"לבו של הקב"ה ער לגאלני". בשיעור נלמדות שש הדרשות, עם הקבלה פנימית לספירות, ובעיקר מוסבר כיצד ניתן **להפוך את היאוש** של אלול **לחיובי** ולמקור להתעוררות של **תשובה**, אמונה ותקוה של גאולה. השיעור נמסר בבר־מצוה לנכדו של הרב ומורגשת בו הנימה האישית.

מצוה ביום הברית, כבר בפרשת ראה. בקביעות השנה שלנו שבת עקב היתה מברכין אלול ושבת ראה היא כבר ר"ח אלול ממש – חיבור עקב־ראה קשור בעצם לאלול. ראשי התיבות של עקב־ראה הם **ער**. איפה כתוב "ער"? הפסוק הכי חשוב, שכולנו מכירים, הוא בשיר השירים – "אני ישנה ולבי ער"^ב. כתוב^ג שעיקר ה"לבי ער" מתרחש בחדש אלול, קורה עכשיו. באלול יש גילוי יג מדות הרחמים^ד, ומה

חיבור עקב־ראה – "ולבי ער"

מזל טוב מזל טוב. מזל טוב לשמואל, לכל המשפחה, לכל הידידים – כבר אנחנו מברכים שנה טובה ומתוקה לכולם, לכל עם ישראל, והעיקר משיח נאו! יום ההולדת האמתי של שמואל שלנו היה בדיוק לפני שבוע, אבל בהשגחה פרטית המסיבה הוקבעה בדיוק שבוע אחרי, ביום שהוא בעצם יום הברית^א. כלומה, בהשגחה פרטית, יום ההולדת היה בפרשת עקב, אבל חוגגים את הבר־

נרשם ע"י איתיל גלעדי. לא מוגה. בר־מצוה שמואל שי' פבזנר (ח"ב). מוצאי כ"ה מנחם־אב תשפ"ב – מגדל העמק. א על חגיגת יום הברית ראה בא"ח בפרשתנו (ראה) שנה א אות יז (ונתבאר באריכות בח"א של השיעור). ובכ"מ.

ב שיר השירים ה, ב.

ג חיים ושלום (מונקאטש) סוף כי תבוא. וראה גם שיחת כי תצא תשל"א.

ד משנת חסידים מסכת אלול פ"א ס"ג.

לגאלני". כאן "לבי" נקרא הלב של הקב"ה. המדרש מסיים ואומר – איך אני יודע שהקב"ה הוא לבן של ישראל? כתוב בתהלים עג "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם".¹ מכאן לומדים שהקב"ה הוא הלב שלנו. יש כאן גם רמז לענייננו: "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם" שוה פעמיים עקב־ראה.

אלול – הזמן להתעורר ולבכות

החידוש, התכל'ס של כל המדרש על "אני ישנה ולבי ער", הוא מה שקורה עכשיו, בחיבור עקב־ראה, שבת מברכין ושבת ר"ח אלול, "אני לדודי ודודי לי"² – שאנחנו מתעוררים. פעם אחת בשנה אנחנו מתעוררים מהשינה שלנו, על ידי הגילוי שהקב"ה הוא בעצם הלב שלנו, והוא "ער לגאלנו" אף על פי שאנחנו מתיישים מן הגאולה – אפשר להוסיף 'חס־שלום', אבל כך חז"ל אומרים כאן. למה אנחנו מיואשים מהגאולה? כי אנחנו מיואשים מעצמנו. הרבי אומר ש"הנה הנה משיח בא", רק צריך לפקוח את העיניים, אז למה עברו עשרות שנים וזה לא קרה עדיין?! אפשר להתיימש. אבל אפילו כשאנחנו מתיישים, מרגישים את היאוש – "לבי ער".

הזכרנו³ שהדבר הראשון אותו עושה תינוק שנולד הוא לבכות. גם כשעושים ברית מילה לתינוק הוא בוכה. זהו סימן חיים. הרב המגיד הקדוש אומר⁴ שיש דברים שכל אחד צריך ללמוד מתינוק, ואחד מהם הוא שעל כל דבר צריך לבכות – כשתינוק רוצה משהו הוא בוכה. איך הרבי אמר זאת לענייננו? שצריך לצעוק באמת ('מיט אן אמת') "עד מתי?!". בשיחה הידועה, בכ"ח ניסן תנש"א, הרבי אמר שהסבה היחידה שיכול לומר שלא בא משיח

הגילוי עושה? מעורר אותי.⁵ מגלה אצלי שאף על פי ש"אני ישנה" בגלותא" "לבי ער" – ער למשיח, לכל הדברים הטובים ובעיקר לגאולה האמתית והשלמה על ידי מלך המשיח. ה"לבי ער" בא דווקא השבוע הזה, בחיבור הזה בין עקב לראה.

ששת פירושי המדרש

חז"ל מפרשים במדרש⁶ את הפסוק "אני ישנה ולבי ער" בששה אופנים. נאמר אותם וטפה נסביר:

הפירוש הראשון של חז"ל הוא "אני ישנה" מן המצוות 'ולבי ער' לגמילות חסדים".

הפירוש השני "אני ישנה" מן הצדקות 'ולבי ער' לעשותן".

הפירוש השלישי "אני ישנה" מן הקרבנות

'ולבי ער' לקריאת שמע

ותפלה".

הפירוש הרביעי "אני

ישנה" מן בית המקדש

'ולבי ער' לבתי כנסיות

ובתי מדרשות".

יש סדר בתוך

הפירושים. עד עכשיו

אמרנו ארבעה, אבל

העיקר הוא הפירוש

החמישי והפירוש הששי:

הפירוש החמישי הוא

"אני ישנה" מן הקץ 'ולבי

ער' לגאולה" – צריך

להבין מה כתוב.

הפירוש האחרון, השיא

של ששת הפירושים, הוא

"אני ישנה" מן הגאולה [קודם הייתי ער לגאולה

ועכשיו כבר ישן לגאולה] ולבו של הקב"ה ער

למה אנחנו

מיואשים

מהגאולה? כי

אנחנו מיואשים

מעצמנו. הרבי

אומר ש"הנה הנה

משיח בא", רק

צריך לפקוח את

העיניים, אז למה

עברו עשרות

שנים וזה לא קרה

עדיין?!

ח תהלים עג, כו.

ט שיר השירים ו, ג. ראה שער הפסוקים עה"פ.

י שיחת יוצא תשנ"ב.

יא בח"א של השיעור.

יב ראה עשר אורות מערכה א אות כ.

ה ראה לקו"ת ראה ד"ה "אני לדודי" הראשון בתחילתו (לב, א). ובכ"מ.

ו זהר ח"ג צה, א.

ז שה"ש רבה עה"פ.

ודודי לי" ושאר ראשי התיבות של אלול^כ, הכל "לבי ער" דווקא מתוך שינה. נחזור בקיצור נמרץ להסביר את כל המדרגות האלה במדרש:

"ישנה מן המצוות... מן הצדקות... מן הקרבנות... מן המקדש"

הדבר הראשון – "אני ישנה מן המצוות" – שייך לבר-מצוה, שצריך להיות "גם עבדך נזהר בהם"^{כא}, צריך להזהר לא להיות "ישן מן המצוות". איך מסבירים ש"אני ישנה" מן המצוות? האדם מרגיש שהוא לא מצליח לעשות מצוות. באמת הוא היה רוצה לעשות את כל ה-תריג מצוות אבל הוא לא יכול.

קודם כל, הוא לא מסוגל עכשיו, בתוך הגלות, לקיים את כל ה-תריג מצוות. כמה מצוות יש בזמן הגלות, אצלנו בשו"ע? כתוב באחרונים^{כב} שמתוך תריג מצוות נשארו לנו בדיוק 270 מצוות, "ולבי ער", שהלוואי שאותן נקיים כמו שצריך. בכל אופן, את "אני ישנה" מן המצוות מסבירים המפרשים^{כג} שאני מרגיש שאיני מקיים כדבעי את המצוות – אבל כתוב שעדיין, אצל היהודי, "לבי ער" לגמילות חסדים". הרי יש שלשה סימנים לעם ישראל, שאנחנו רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים^{כד} – כנגד האבות^{כה}. מאברהם, אבינו הראשון, אנחנו יורשים גמילות חסדים – זה בטבע שלנו, בגנים שלנו, בלי מאמץ. ממי לומדים זאת? מהמלך הכי רשע שעמד לעם ישראל, אחאב. כמה שהוא עובד עבודה זרה ממש, כמו ירבעם שקדם לו, חוטא

זהו היהודי שבי, האיד שבי, שאף על פי ש"אני ישנה" מן המצוות, אני ער לגמ"ח – יהודי הוא טוב, אדם טוב, לא יעזור לו, זו זכות שתעמוד לו תמיד

היא שלא צעקו ברצינות עד מתי. אתה בוכה?! אתה צריך להוולד, אני צריך להיוולד, צריך למול אותנו^{כז}, "ומלתם את ערלת לבבכם"^{כח}, "ומל הוי' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך"^{כט} ("ר"ת אלול, כידוע^ל) – צריך לבכות. לכן כתוב בקבלה^ל שאלול הוא חדש שלם לבכות על משיח – "ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים [העולה 'ולבי ער!']"^{לא}.

כתוב ש-בניה בגימטריא יחידה – זהו גילוי היחידה שבנפש. אמרנו שיש שתי בכיות, בלידה ובברית המילה. כתוב בחסידות שסימן טוב מאד שתינוק בוכה כשעושים לו ברית – הוא לא יודע במודע שלו, אבל בהעלם שלו הוא מבקש משיח באמת, מיט אן אמת.

שלבים של יאוש

בכל אופן, התכלית של "אני ישנה ולבי ער", מה שקורה בחדש אלול, היא הגילוי של "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם", שהקב"ה הוא לבן של ישראל.

המפרשים^ל מסבירים את כל השלבים כאן, שכל פעם האדם רואה שהוא לא מצליח לעשות מה שצריך לעשות, כמו שצריך לעשות, אז הוא נופל באיזה יאוש – הוא ישן. אבל בתוך השינה שלו יש "לבי ער", והזמן שזה מתעורר הוא חדש אלול, חדש הרחמים, חדש התשובה, חדש הסליחה, כל המעלות, החדש של "אני לדודי

יג וראה תניא, אגה"ק ד.

יד דברים י, טז.

טו שם ל, ו.

טז בעל הטורים עה"פ ועוד.

יז שפתי קדושים (נדבורג) תהלים עז, כ; וראה שיחת ראה תשמ"ו.

יח דברים כא, יג. וראה לקו"ת (אריז"ל) וספר הלקוטים עה"פ.

יט ראה עץ יוסף ועוד (כנסמן לקמן).

כ ראה גם הטבע היהודי מאמר "התפלה המתמדת" פ"א.

כא תהלים יט, יב.

כב אגרת המחבר בספר החינוך.

כג ראה במהר"ו וביפה קול.

כד יבמות עט, א.

כה חדא"ג מהר"ל שם ועוד.

— בתי כנסיות ובתי מדרשות^ל, להם "לבי ער". שני השלבים האלה הם לפי סדר החורבן — קודם בטלו הקרבנות ורק אחר כך חרב הבית וגלו לבבל. גם אצל הפרט זהו הסדר — קודם בטלה העבודה הפנימית, אך נשארת ה'מסגרת' — הוא עדיין יהודי דתי, עם מסגרת של חוקי התורה והמצוות — אך בסוף נהרסת גם המסגרת והוא גולה חוץ לארץ, חוץ לרצון לעשות את רצון קונו ("למה נקרא שמה ארץ? שרצתה לעשות רצון קונה"^מ), ר"ל.

יאוש מ"בעתה" וערנות ל"אחישנה"

את הדבר החמישי, "אני ישנה" מן הקץ 'ולבי ער' לגאולה" מסבירים^{נב}, פירוש מאד מחודש, לפי מאמר חז"ל "זכו 'אחישנה', לא זכו 'בעתה'^{נג} — אם זוכים משיח בא "אחישנה", מה, ואם לא זוכים אז "בעתה", משיח יבוא מתי שה' קבע את תאריך ביאת המשיח מבריאת העולם. מפרשים "אני ישנה" מן הקץ" של "בעתה".

מה הכוונה? הקץ של "בעתה" חייב להיות באיזה שלב, אבל כל הנקודה כאן במדרש היא שהאדם נמצא ביאוש — עיקר הסממן של הגלות הוא לייאש את האדם. מי שרואה את אורך זמן הגלות, שלא רואים את הסוף, מתייאש. שוב, גאולת "בעתה" באה כאילו לפי סדר העולם — "אין בין העולם הזה לעולם הבא אלא שעבוד מלכויות"^{נד}, זהו תהליך טבעי שנתפס בשכל. כשאני מסתכל על העולם כולו, מתבונן בהיסטוריה, אני רואה שזה לא קרה, זה לא קורה וזה לא הולך לקרות ח"ו — על פי טבע, על פי סדר העולם, זה לא מתרחש! זו התחושה דווקא לגבי ה"בעתה". "אחישנה" הוא משהו נסי, תמיד יכול להיות, אבל מאפשרות של תהליך טבעי

ומחטיא את עם ישראל, גונב ורוצח ועושה הכל — הגוים הכירו בו שעם ישראל הם מלכי חסד^ו. ככה מסבירים המפרשים על "אני ישנה" מן המצוות 'ולבי ער' לגמילות חסדים". זהו היהודי שבי, האיד שבי, שאף על פי ש"אני ישנה" מן המצוות" אני ער לגמ"ח — יהודי הוא טוב, אדם טוב, לא יעזור לו, זו זכות שתעמוד לו תמיד. אחר כך "אני ישנה" מן הצדקות" — אם "לבי ער" לגמילות חסדים" אדם רוצה לתת כמה שיותר, באופן טבעי, מה שאנחנו קוראים מודעות טבעית^ז.

הווארט הוא שיש יאוש שמחלחל לאדם בזמן הגלות, שמשיח עדיין לא כאן, לכן "אני ישנה" מן הצדקות" — אין לי כסף לתת! הייתי רוצה לחלק, לפזר, "פזר נתן לאביונים"^ח, אבל אין לי. זהו הדבר השני, "אני ישנה" מן הצדקות 'ולבי ער' לעשותן". מה פירוש "לעשותן"? מה שהייתי רוצה לתת — אני לא

מסוגל לתת. בכל אופן, כמה גרושים, כמה פרוטות יש לי בכיס — אז מה שאני יכול לתת אני נותן, משהו, עפעס וואס.

שני הדברים הבאים די מובנים: "אני ישנה" מן הקרבנות" כי אין בית מקדש, לא יכולים להקריב קרבנות, אבל במקומם יש ק"ש ותפלה, "תפלות כנגד תמידין תקנום"^ט, "ולבי ער" לק"ש ולתפלה". בדומה לכן, "אני ישנה" מן המקדש", אבל גם בגלות יש בית מקדש מעט

יש יאוש שמחלחל
לאדם בזמן
הגלות, שמשיח
עדיין לא כאן, לכן
"אני ישנה" מן
הצדקות" — אין
לי כסף לתת!
הייתי רוצה לחלק,
לפזר, "פזר נתן
לאביונים", אבל
אין לי

ל מגילה כט, א (ובעץ יוסף כאן).

לא בראשית רבה ה, ח.

לב יפה קול ועץ יוסף.

לג סנהדרין צח, א (על ישעיה ס, כב).

לד ברכות לד, ב; סנהדרין צט, א.

כו מלכים א, כ, לא.

כז ראה באורך בספרים מודעות טבעית והטבע היהודי.

כח תהלים קיב, ט (וראה כיפה קול הנ"ל).

כט ברכות כו, ב.

רק מצוה אחת שתכריע^{לח} – וזו תהיה הזכות שתביא את גאולת "אחישנה"^{לט}.

היאוש הסופי העצמו

מה הסדר של המדרש? שהולכים מיאוש ליאוש. קודם היה לי איזה זיק של תקוה – את "בעתה" אני רואה, לא רואה שהולך לקרות, אבל אולי "אחישנה". בסוף כתוב, בדבר השני, "אני ישנה" מן הגאולה". לפי המפרשים, במדרש הזה המלה "גאולה" היא דווקא "אחישנה" והמלה "קץ" היא "בעתה" – כמו שהוסבר בדבר הקודם. אבל בסוף אני לא רואה שאני הולך לעשות משהו כזה שיביא את הגאולה – לא אני ולא עם ישראל.

כתוב^מ שהיו צדיקים, תלמידי הבעל שם טוב, שנשבעו לקב"ה – אל תחכה שעם ישראל יעשה תשובה! אל תחכה לפשט של הרמב"ם, ההלכה "שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו"^{מא} – עם ישראל לא יעשו תשובה! אתה, הקב"ה, תתייאש מאתנו! אם אתה רוצה להביא את המשיח תעשה בעצמך! זהו בעצם השלב האחרון כאן במדרש, שמיאשים גם מהגאולה – מכך שפתאום תהיה זכות מיוחדת שלנו, תשובה שלנו, שה' יתפוס לזכותנו ויביא לנו את המשיח. מה נשאר "ולבי ער"? רק שהקב"ה בעצמו, שהוא "לבן של ישראל", יגאלנו. זהו הסבר כמו שכתוב על הפסוק "נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל"^{מב}. המזל של חדש אלול הוא

של גאולה – מה שנקרא משיח בן יוסף – אני מיואש, אולי יהיה בעוד מליון שנים (ח"ו לומר כך!). אבל "אני ישנה" מהתקוה שאראה זאת בחיים שלי. התחושה הזו גופא היא הגלות – שאדם מיישן את עצמו, מרדים את עצמו, מרגיש תרדמה, תרדמת (קומה).

אז מה זה "ולבי ער" לגאולה? האדם חושב שיתכן שכמה שאני לא בסדר, כמה שאני לא רואה שום תהליך של משיח מתרחש כאן, ומיום ליום מתגבר ה"חשך כפול ומכופל" בלשון הרבי – אבל יכול להיות שיבוא משהו כמו נחשון בן עמינדב, כמו פינחס, ובעצם זהו המשיח, שיעשה איזה זכות שתביא את הגאולה. יתכן שעם ישראל כולו יעשה משהו אחד טוב, "אין לך אדם שאין לו שעה"^{לז} – תגיע שעה מיוחדת שלנו, נעשה משהו מיוחד, ופתאום, באופן נסי, בגלל הזכות הזו תהיה גאולת "אחישנה".

החוויה הזו היא ההרגשה של החרדים, של הרבי, שאם מדובר על תהליך טבעי – לא מרגישים את הגאולה. זהו גם הווארט של הרבי^{לז} שצריך להכניס את ה"א" בתוך ה"גולה" ואז היא פתאום הופכת לגאולה – מהפך פתאומי. בדיוק כמו לומר שאני מיואש מהתהליך הטבעי, והתקוה היא רק שיהיה נס. איך פתאום מגיע הנס? שפתאום אני עושה משהו כל כך טוב, שכמה שאני 'על הפנים' הוא מביא את הגאולה. החשיבה של הרבי היא שאני רוצה שהדבר הזה יקרה עכשיו, משיח אומר שהוא בא "היום"^{לז}! זהו פירוש מאד יפה על המדרש: מגאולת

"בעתה", גאולה טבעית, אני מיואש – אבל עדיין יש בי איזה זיק של תקוה שאולי נעשה משהו טוב ובזכותו ה' יגאל אותנו. ה' הרי מחכה לך, מחכה לטוב של הבנים שלו, שיעשו משהו מאד-מאד טוב – כמו שהרבי אומר, עוד מצוה,

לה אבות פ"ד מ"ג.

לו שיחות אחר"ק ואומר תנש"א. ראה באריכות מודעות טבעית מאמר "מגולה לגאולה".

לז תהלים צ, ז; טהדרין צח, א.

לח ע"פ קידושין מ, ב; הלכות תשובה פ"ג ה"ד.

לט ותוספת רמז: "אחישנה" בגימטריא [גם עבדך נזהר בהם בשמרם] עקב רב (תהלים יט, יב), שחר על מעשינו שבא ב"עקבתא דמשיחא" ("עקב"). יש ביטוי דומה, "שלל רב" (תהלים קיט, קסב), שעולה 562 – ציונות (מספר שדברנו עליו הרבה), התהליך שאלה שאוהבים לדבר על גאולה טבעית, גאולת "בעתה", רואים בו התכנות ממשית של גאולה. והנה, "עקב רב" ועוד "שלל רב" עולים עקבתא דמשיחא!

מ ראה לדוגמה עירין קדישין תנינא לקוטים כג, ב.

מא הלכות תשובה פ"ד ה"ה.

מב עמוס ה, ב.

הם בעלי חסד עד שגם המלך הכי רשע הוא מלך חסד. ב"אני ישנה" מן המצוות 'ולבי ער' לגמילות חסדים" יש יחס בין יעקב (תפארת) ואברהם (חסד).

אחר כך "אני ישנה" מן הצדקות" – המלך מחלק צדקה בשופי^{נב}, שייך למלכות (סוד "צדק מלכותא קדישא"^{נג} הנמתקת ב"ה חסדים^{נד}, סוד "חסדי דוד הנאמנים"^{נה}). ובכל זאת "ולבי ער" לעשותך", כמו גרושים שאני יכול לתת אני נותן. "לעשותך", לשון תיקון^{נו}, שייך לספירת היסוד, בסוד "אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי"^{נא}.

הביטוי הבא כולו גבורה, עמוד העבודה בשלשת עמודי העולם^{נב} – "אני ישנה" מן הקרבנות", העבודה במקדש, ו"ולבי ער" לקריאת שמע ותפלה", "העבודה שבלב זו תפלה"^{נא} שבמקום הקרבנות.

"אני ישנה" מן המקדש 'ולבי ער' לבתי כנסיות ובתי מדרשות" שייך להוד – "וההוד"^{נא} זה בית המקדש^{נא}, וגם בגלות, כאשר "הודי נהפך עלי למשחית"^{נב}, נשאר משהו, בתי כנסיות ובתי מדרשות.

הקץ והגאולה – שני הדברים האחרונים, שהם העיקר – שייכים לנצח: קץ – שהוא גם לשון יקיצה והתעוררות ("וייקץ פרעה"^{נא}), כמו "ולבי ער" – הוא סוד "קץ הימים"^{נד}, סיום קו ימין, ספירת הנצח (לעומת "קץ הימים"^{נה},

מזל בתולה^{נג}, וכתוב עליה "נפלה לא תוסיף קום". יש פירוש^{נד} שאנחנו נופלים, מיואשים, אבל בסוף אומרים לנו "קום בתולת ישראל!" – אומרים לבתולת ישראל "קום!", את תקומי, אתה תקום. אבל רשב"י בספר הזהר^{נה} שולל את הפירוש הזה, אומר שהוא לא נכון, והפירוש האמתי הוא כפשוטו ממש – "נפלה לא תוסיף קום", אנחנו נופלים ונפלנו, ואנחנו לא נוסיף לקום, לא יכולים לקום ואף פעם לא נקום. אז מה? רק הקב"ה מצד עצמו, "למעני למעני אעשה"^{נו}, יקים אותנו. על כך כתוב^{נא} שה' יקים את סוכת דוד הנופלת. סוכת דוד נפלה, גמרנו אותה, אבל ה' יקים את סוכת דוד הנופלת. גם פה בסוף אותו רעיון, ש"אני ישנה" מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלני", ולבו של הקב"ה הוא כאן ה"לבי", "ולבי ער". זהו עיקר החידוש.

ששת הפירושים בסוד הספירות

עד כאן היה רק שנבין את הפשט, את המהלך. כעת נאמר במלה אחת מה הן שש הבחינות האלה בספירות העליונות:

כללות תריג מצוות, רמח מצוות עשה כנגד רמח אברים ורשעה מצוות לא-תעשה כנגד ששה גידים, שייכות ל"תפארת גופא"^{נא}, "גופא דאורייתא" היינו כל תריג מצוות התורה. יעקב, שמדתו תפארת, אמר "עם לבן גרתי^{נא} ורתריג מצוות שמרתי"^{נא}. אם "אני ישנה" מן המצוות בכלל – אני ישנה מן התפארת, "תפארת ישראל"^{נא}. אבל "ולבי ער" לגמילות חסדים היינו בחינת אברהם אבינו – כמו שאמרנו קודם, יש לנו היהודים בגנים טוב טבעי, יהודים

נג ראה שמואל"ב ח, טו ובפירוש המצו"ד שם.

נד הקדמת תקו"ד ("פתח אליהו").

נה ע"ח של"ט דרוש יד (ובכ"ד).

נא ישעיה נה, ג.

נב ראה בראשית רבה יא, ו (ובכ"מ).

נא סנהדרין כב, ב.

נב אבות פ"א מ"ב.

נא תענית ב, א.

נא דהי"א כט, יא.

נא ברכות נח, א.

נא דניאל י, ח.

נא בראשית מא, ד.

נא דניאל יב, יג.

נא ראה זהר ח"א סג, א. ובכ"מ.

מג ספר יצירה פ"ה מ"ה.

מד ברכות ד, ב.

מה זהר ח"ג ו, א"ב.

מו ישעיה מח, יא.

מז עמוס ט, יא.

מח הקדמת תקו"ד יז, א ("פתח אליהו").

מט בראשית לב, ה.

נ רש"י שם.

נא איכה ב, א.

שעברה. אז מתקיים "תכלה שנה וקללותיה"^א ואפשר לעבור ל"תחל שנה וברכותיה"^א, "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה" – "ברכה" בראיית הנולד של השנה החדשה ו"קללה" ביאוש (הטוב) מהשנה שעברה. ההתבוננות הזו שייכת במיוחד לסיום שנת **תשפ"ב**, שעולה **הר גזרים** (מקום הברכה) **הר עיבל** (מקום הקללה)^ב!

בקשת ה' בלבנו

התחלנו הכל מהתבוננות בחיבור של **עקב** – ראה, ר"ת **ער**. **עקב-ראה** בגימטריא **חשמל**, שחז"ל דרשו "עתים חשות עתים ממללות"^ג. לפי הבעל שם טוב^ד עיקר סוד החשמל הוא תהליך של מעבר מהכנעה (חש של שתיקה) להמתקה (מל של דיבור) – מחשך (**חש**) לשון (**חשך**) לאור ("כי מתוק האור"^ה), "כי אשב בחשך הוי' אור לי"^ו.

הכנעת הנפש היא בעיקר חווית "כי אשב בחשך", שם "אני ישנה", אבל התכלית של "ולבי ער" היא "הוי' אור לי" – שדווקא ה' הוא "צור לבבי וחלקי אלהים לעולם". הפסוק הזה בא בהמשך לפסוק "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"^ז, הפסוק הכי אהוב על אדמו"ר הזקן^ח, שהסביר ש'אני לא רוצה שום דבר – רק אותך בעצמך'. מתוך היאוש האדם מרגיש ש'אני רוצה רק אותך בעצמך' בתוך הלב שלי. זהו גם הסוד העיקרי של פרק ז' בתהלים שמתחילים לומר מראש חדש אלול – בו כתוב "לך אמר לבי בקשו פני את פניך הוי' אבקש"^ט.

א מגילה לא, ב.

גא מובא בכ"מ (ראה מג"ע האזינו ועוד) בשם רבינו ניסים גאון.

ד עב שיעור ה' אלול תשפ"א.

ה עג חגיגה יג, ב.

ו עד כש"ט (קה"ת) אות כח.

ז עה לקהלת יא, ז.

ח עו מיכה ז, ח.

ט עד תהלים עג, כה.

עח ראה לוח "היום יום" ח"י כסלו.

עט תהלים כז, ח.

שהוא קץ קו שמאל בקבלה, ספירת ההוד^י). "אני ישנה" מן הקץ 'ולבי ער' לגאולה" היינו מצד הנצח – תיקון הנצח, שאף שאני מיואש מגאולת "בעתה" אני עדיין ער לאפשרות של גאולת "אחישנה" (שתלויה בעשייה מלמטה, בכח הבטחון והיזומה של ספירת הנצח).

אחרון אחרון חביב, התכל"ס, הוא ש"אני ישנה" מן הגאולה" לגמרי, גם מ"בעתה" וגם מ"אחישנה", אבל "לבו של הקב"ה ער לגאלני" – הוא יגאל אותי אף על פי כן. איך אני יודע שהוא יגאל אותי? כי אני מאמין בה! זהו עצם האמונה בה' – הוא ברא אותי והוא יגאל אותי. תכלית פירושי "אני ישנה ולבי ער" היא האמונה – רק היא תציל את המצב. זו העבודה העיקרית בעקבתא דמשיחא, כמו שבסוף מסכת סוטה כתוב ש"אין לנו על מי להשען אלא על אבינו שבשמים"^י. האמונה היא הראש העליון של הכתר – התכלית כאן היא בספירת הכתר. לפי ההסבר כעת, כל מה שאני מתייאש ממנו הוא מצד המדות. אבל הבחינה האחרונה, עצם האמונה בה', אף שאיני תולה בעצמי שום תקוה – היא הכתר.

מסיימים ביאוש הטוב

כל מה שלמדנו כאן הוא העמקה במה שאנחנו מסבירים תמיד^י שבספר מבחר הפנינים "שער היאוש" מתייחס ליאוש כמדה טובה – שהאדם מתייאש מהעולם הזה. כאן ההסבר עוד יותר עמוק – שהאדם מתייאש מעצמו לגמרי. מתי זה מתקיים? בסוף השנה, שנשאר רק להשען על אבינו שבשמים. לפי זה, חדש אלול הוא חדש היאוש. כאשר מסכמים את **שנה ימי השנה מרגישים "אני ישנה"** (ישנה גם מלשון שנה^ט), זהו סיכום חשבון הנפש של כל השנה

סו לקולו"צ על זהר עמ' קפא (ובכ"מ).

סז ע"פ סוטה מט, ב.

סח ראה הקדמת הטבע היהודי עמ' טו ועוד.

סט כאשר הי' שבתחלת "ישנה" רומזת לעשרת ימי תשובה בהם עושים חשבון נפש על השנה שעברה.

סיכום

הכל היה לומר שבהשגחה פרטית המסיבה שלנו, החגיגה, היא החיבור של פרשות עקב-ראה, בגימטריא חשמל ור"ת ער, ולבי ער". אז שנזכה להתעורר. עיקר ההתעוררות הוא פשוט מה שהרבי אומר – לפקוח את העינים לראות, "ראה אנכי", לראות את מלך המשיח. יש לנו שיר שנקרא "תתעורר" – לא יודע אם יודעים כאן, אבל מתאים לדיבורים שדברנו עכשיו. שה' יעזור לנו להתעורר ושהבר-מצוה הזו יהיה חסיה, ירא שמים ולמדן, כמו שהרבי רוצה, ובזכותו יבוא משיח צדקנו. אין לי תקוה שיבוא ממני – אבל בטח יבוא מהנכד שלי! לחיים לחיים!

ההסבר הפנימי הוא שה' הוא הלב שלי – בתוך "בקשו פני" רק "את פניך הוי' אבקש"⁹. זו הבקשה שצריכים לבקש בחדש אלול. בכלל, כתוב ש-אלול בגימטריא בינה, "הלב מבין" – "מבין דבר מתוך דבר"^{9א}, מבין את אור הסובב מתוך אור הממלא^{9ב}, ביטוי שהמשמעות הפנימית שלו היא להבין שה' הוא הלב שלי. על הגילוי הזה אומר הרבי הרש"ב^{9ג} שהיחידה שבנפש מתגלה בלב, "ולבי ער". הבכיה היא ביטוי של הלב, ששם שורה היחידה שבנפש. לא כתוב שה' הוא המח שלי, אלא שה' הוא הלב שלי!

פ ראה תניא אגה"ק ד.

פא ראה רש"י דברים א, יג ועוד (ע"פ חז"ל בכ"מ).

פב תו"א א, א.

פג סה"מ תער"ב ח"א פל"ה; סה"מ תרס"ו עמ' פא ועוד.

וראה לקו"ב לקונטרס ההתפעלות אות לט.

הלומד על מְנַת לַעֲשׂוֹת | צידה לדרך

- ♦ באלול מתגלה ש"אני ישנה ולבי ער" – אנו מתעוררים מהשינה כשמתגלה שה' הוא הלב שלנו.
- ♦ אנו מיואשים מהגאולה כי אנו מיואשים מעצמנו.
- ♦ צריך ללמוד מתינוק לבכות – לבכות באמת בבקשת הגאולה.
- ♦ אלול הוא חדש של בכיה על ביאת המשיח.
- ♦ כשהתינוק בוכה בברית – הוא בוכה בבקשת גאולה.
- ♦ גם כשיהודי ישן מהמצוות – לא מצליח (ואף לא מנסה) לקיימן כדבעי – הוא נשאר גומל חסדים.
- ♦ בגלות איני יכול לפזר צדקה כרצוני – אך מהפרוטות שיש לי אני נותן צדקה.
- ♦ קודם כל חרבה אצל האדם העבודה הפנימית ובהמשך המסגרת הדתית החיצונית.
- ♦ הגלות גורמת ליאוש – זו מהות הגלות.
- ♦ "קץ" ו"גאולה" היינו "בעתה" ו"אחישנה" – גם כשמתייאשים מתהליך של גאולה טבעית אפשר להאמין בפעולה שתזכה אותנו בגאולה נסית.
- ♦ היאוש מהגאולה הוא יאוש מכך שהיא תבוא מכך פעולה שלנו – אך ה' ודאי יגאל אותנו.
- ♦ אחרי היאוש בכל מדות הלב נותרת רק האמונה – הכח העליון שבנשמה.
- ♦ אני מאמין בה' – הוא ברא אותי והוא יגאל אותי!
- ♦ כשחשבון הנפש באלול מביא ליאוש נפתח הלב לאמונה בטוב ה' – "תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה".
- ♦ באלול מבקשים את ה' לבדו בתוך לבנו – "לך אמר לבי בקשו פני את פניך הוי' אבקש".

שיעור

כוונת קריאת שמע באלול

אהבת דודים באלול

קיצור מהלך השיעור

בשבת מברכין אלול זכינו לשני שיעורים ארוכים, בלילה וביום, כאשר תוכן ההכנה העיקרי לאלול ציין את היותו חדש של **יחס שלנו ל"דודי"**, ולאור זאת נתחדשה כוונה ב"אחד" של **קריאת שמע**, שמתאימה במיוחד לימי החדש – 'הוי' אחי דודי'. סביב הציר של **אהבת הדודים** נסוב השיעור: הוא מתחיל בכוונה ובפרטיה, תוך העמקה **בהבנת המושג "דודי"** והרחבת הכוונה למבנה היסודי של **אבינו מלכנו דודנו** (שלשת סוגי היחס עם ה'); עובר **להשוואה** בין הכוונה הזו לבין מגמת קריאת שמע להפוך את "הוי' אחד" **לאנושות כולה**, ממנה עולה התביעה להשתית את **המהפכה הרביעית** דווקא על גילוי לעולם כולו של **היחס הכי אישי ואינטימי** שבין ישראל והקב"ה – **סודות שיר השירים**; מתבל ברמז יפהפה של **חדש אלול** כחדש של "דודי"; ומקנח בהתבוננות מענינת על **ארבעה שנכנסו לפרדס** וארבע נשמות כלליות של **גרים**.

תיבות², אבל אלה העיקריים והיסודיים. באלול מרגישים ש"אני לדודי", אני אוהבת את דודי ומסורה לו, וכפי המסירות שלי "ודודי לי", הוא משפיע לי כל טוב. זו כוונה כל כך מרכזית של אלול, עד שאפשר לקרוא לאלול חדש ה"דודי" – חדש של הרגשת הקשר עם הקב"ה כדודנו. באלול יש גילוי של יג מדות הרחמים³, לכן

אחי דודי

אנחנו נמצאים בשבת מברכין אלול – חדש התשובה, חדש הרחמים והסליחות. ראשי התיבות הכי מפורסמים⁴ של **אלול** הם "אני לדודי ודודי לי"⁵. יש לאלול עוד הרבה ראשי

נרשם (מהזכרון) ע"י איתיאל גלעד. לא מוגה. שבת עקב, כ"ב מנחם-אב פ"ב – כפ"ח.

א אבודרהם סדר תפלת ר"ה ופירושה פ"א ועוד.

ב שיר השירים ו, ג.

ג ראה לקו"ש ח"ב עמ' 395 ואילך (ועוד).

ד משנת חסידים מסכת אלול פ"א ס"ג.

"הוי' אלהינו"

מתחיל עם קשר יותר רחוק מה', הוא אלקים שלנו ואנחנו העם שלו, ואילו "הוי' אחד" מבטא את הקשר הכי קרוב אתו, מה שקוראים קשר אינטימי

הוא נקרא חדש הרחמים – יג בגימטריא **אהבה** וגם **אחד**. בקריאת שמע יש במלה "אחד" ד רבתי. יש בקריאת שמע שתי אותיות רבתי, תופעה משמעותית, כי בכל התנ"ך כל אות מופיעה כאות רבתי דק פעם אחת – "שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד"⁹. הסימן הוא **עד** – "עד הוי' בכס"¹⁰, ה' מעיד עלינו ואנחנו מעידים עליו, מעידים על אחדות ה'. ה'ד הרבתי היא כמו שתי דלתי¹¹, או אפילו כמו ארבע דלתי¹², לכן אפשר לכוון שה'ד הזו רומזת למלה **דוד** – הכינוי של הקב"ה, הדוד העליון, כינוי שמופיע בעיקר בשיר השירים.

האריז"ל אומר שהמלה "אחד" מתחלקת אחד, ולפי מה שאמרנו כעת אפשר להוסיף כוונה מיוחדת לאלול – שאפשר לכוון כבר מתפלת ערבית הערב – ש"אחד" היינו אחי-דודי. כמו שהכלה נקראת "אחתי רעיתי"¹³ – כינוי שמתחיל מאחוה, אהבה טבעית, וממשיך לאהבת-דודים של איש

"הוי' אלהינו" אומר

שה' הוא האלקים שלנו, המלך שלנו, שאנחנו יראים מפניו ומרגישים ריחוק ממנו, ואילו "הוי' אחד", אחי-דודי, מבטא את הקשר הכי אישי וקרוב, קשר אינטימי אוהב

ואשה¹⁴ – כך מתאים לקרוא לחתן 'אחי דודי'¹⁵. לפי זה, "הוי' אלהינו" מתחיל עם קשר יותר רחוק מה', הוא אלקים שלנו ואנחנו העם שלו, ואילו "הוי' אחד" מבטא את הקשר הכי קרוב אתו, מה שקוראים קשר אינטימי. לפי הרמז הזה גם מובן למה ההמשך הטבעי, המיידי, הוא "ואהבת את הוי' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"¹⁶ – **שלהבת** האהבה. הרבה פעמים בתורה כתוב על עבודת ה' "בכל לבבך ובכל נפשך"¹⁷, והחידוש כאן הוא "בכל מאדך". הקשר עם אחי-דודי הוא קשר של אהבה, ולפי זה העדות בקריאת שמע היא בעיקר עדות על האהבה – שאנחנו אוהבים את ה' ושה' אוהב אותנו.

ורמז מובהק: אחי בגימטריא 19 ודודי בגימטריא 24 – ביחד 43. כשמתבוננים כך ב"הוי' אחד" – מכפילים את הוי' ב'43 (אחי-דודי) – מקבלים 1118, כל הפסוק "שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד!"

אבינו-מלכנו-דודנו

כמו שהתחלנו לומר, לפי הרמז ש"הוי' אחד" היינו "הוי' אחי-דודי" יש כאן השלמה ל"הוי' אלהינו" ואפשר אף להגיד שבמובן מסוים הם הפוכים: "הוי' אלהינו" אומר שה' הוא האלקים שלנו, המלך שלנו, שאנחנו יראים מפניו ומרגישים ריחוק ממנו, ואילו "הוי' אחד", אחי-דודי, מבטא את הקשר הכי אישי וקרוב, קשר אינטימי אוהב.

המאמר הגדול והיסודי בספר שלנו על חדש אלול הוא "אבינו, מלכנו, דודנו"¹⁸ – אלה שלשה אופנים, שלש מדרגות, של הקשר שלנו עם ה'. כבר הסברנו ש"הוי' אחד" הוא

ה דברים ו, ד.

ו זחר ח"ג רלו, ב; רנת, א.

ז שמואל'א יב, ה.

ח שער מאמרי רז"ל מאמר פסיעותיו של אברהם אבינו. ובכ"מ.

ט משנת חסידים מסכת תיקון תפילין פ"ו מ"ד.

י שעה"כ דרושי ק"ש דרוש ו. ובכ"מ.

יא שיר השירים ה, ב.

יב ראה בשיעור ג' תמוז – ש"ק פרשת חקת – השתא (נדפס בגליון בלק).

יג על כינוי ה' אה ראה שה"ש ח, א. ובפיוט "אנא עוררה" לער"ה.

יד דברים ו, ה.

טו שם ד, כט; י, יב; כו, טז; ל, ביו"י.

טז נדפס בספר אני לדודי ודודי לי.

יש כאן התבוננות

יסודית – מבין
אין־סוף הכוונות
של קריאת
שמע – לשלשת
המשפטים של
קריאת שמע:
"שמע ישראל"
– אבינו; "הוי"
אלהינו – מלכנו;
"הוי אחד" – דודנו

שתהיה בספר... למרות שבספר אומרים הכל בלשון רבים, אבינו־מלכנו־דודנו, כאן יש הבדל בולט: "אלהינו" הוא בלשון רבים – כל העם עושה את ה' מלך ואלוק שלנו, של כולנו. "שמע ישראל" הוא בלשון יחיד, כל יהודי הוא בן יחיד של הקב"ה^כ, אבל ישראל הוא השם של כל העם, משהו כללי – לא יחיד או רבים באופן מובהק. אבל "הוי אחד" הוא ודאי בלשון יחיד, מדבר לכל אחד, אחי־דודי בלשון יחיד (כמו

בלשון שיר השירים) – זו חויה אישית־פרטית של כל אחד ואחת ביחס לה'.

ההפכה הרביעית – גילוי סודות "אחי־דודי" לאומות

למי עוד אפשר לקרוא "אח"? ["הלוא אח עשו ליעקב"^{כז}] בדיוק, עשו הוא האח של יעקב. ומי הדוד? [לבן]. לבן הוא הדוד של יעקב, דער פעטער לבן, אבל בשביל כל עם ישראל, בשביל השבטים, עשו הוא דוד – דער פעטער עשו. כלומר, עשו הוא אחי־דודי, מיין ברודער און מיין פעטער. [וישמעאל הוא בן־דוד?] נניח כרגע את ישמעאל בצד...

איך עשו מת? דברנו השנה^{כח} על כך שבעצם יצחק היה צריך להרוג את עשו – לדון אותו למות – אבל הוא לא עשה זאת והדבר הצריך תיקון^{כט}. איך עשו מת? חֲשִׁים בן דן הרג אותו^ל. הנין של יצחק הרג את דוד־עשו, התחלה של תיקון לכך שיצחק לא הרג אותו. חֲשִׁים, אותיות משיח, הוא אחד שנוהג בספונטאניות, עשה מה ש'בא לו' שצריך לעשות אז, ובכך גם עשה קצת

הקשר של "דודנו", אחי־דודי. "הוי אלהינו", שציון שהוא קשר רחוק יותר של עם עם אלקיו, הוא בעצם הקשר של "מלכנו". כך רואים במטבע ברכות, שיש בו שם ומלכות^מ, כשהמלכות היינו "אלהינו מלך העולם"^נ. גם בפיוט "כי אנו עמך" שאומרים ביום כיפור, שכולל בפירוש יחס ל"אבינו", ל"מלכנו" ול"דודנו" (ולעוד כמה סוגי יחס עם ה') ברור הקשר בין "כי אנו עמך" ואתה אלהינו ל"כי אנו עמך

ואתה מלכנו" – "אין מלך בלא עם"^ס (וגם "כי אנו סגולתך ואתה אלהינו" רומז ל"עם סגולה"). כעת, אם כן, צריך למצוא כאן גם את "אבינו". ב"שמע ישראל" מזכירים אותנו בשם המעלה שלנו – ישראל. כמו שאמרנו שדוד הוא הדמות הכי חביבה, השם החביב שלנו הוא ישראל. כתוב בחסידות^פ שההבדל בין שני השמות שלנו, יעקב וישראל, הוא ההבדל בין עבד לבן – "אל תירא עבדי יעקב"^{פא} לעומת "בני בכדי ישראל"^{פב}. אם כן, "שמע ישראל" מדגיש את המדרגה של הבן – אנחנו הבן וה' הוא "אבינו". [כתוב^{פג} שאת "שמע ישראל" אמרו השבטים ליעקב, ישראל־סבא, זו אמירה של בן לאבא]. נכון.

אם כן, יש כאן התבוננות יסודית – מבין אין־סוף הכוונות של קריאת שמע – לשלשת המשפטים של קריאת שמע: "שמע ישראל" – אבינו; "הוי אלהינו" – מלכנו; "הוי אחד" – דודנו. התבוננות בסיסית שהיה מתאים

יז ברכות מ, ב.

יח ראה ירושלמי ברכות פ"ט ה"א (וברבינו יונה על הרי"ף ברכות כח, א סוד"ה "תאני רבי חייא").

יט רבינו בחיי על בראשית לח, ל ועוד.

כ לקו"ת בלק ע, ג. ובכ"מ.

כא ירמיה ל, י.

כב שמות ד, כב.

כג פסחים נו, א.

כד הוספות לכש"ט (קה"ת, הוצאה שלישית) קסז.

כה מלאכי א, ב.

כו שיעור ט"ו תמוז – נדפס בגליון מטות.

כז ראה זהר הרקיע לפרשת פינחס.

כח סוטה יג, א.

את הגוים צריך לתקן דרך גילוי הסודות של היחס אל ה' כ"דודי", הסודות של שיר השירים

תיקון לעשו – שראשו התגלגל לחיקו של יצחק. למה מדברים על עשו? בדיוק לפני שבוע למדנו^ט עוד כוונה לקריאת שמע, איך היא כוללת את כל ארבע המהפכות^ל – ב"שמע" המהפכה הראשונה, ב"ישראל" המהפכה השנייה, ב"הוי' אלהינו" דווקא המהפכה השלישית, של לימוד תורה לנשים, וב"הוי' אחד" המהפכה הרביעית, כמו שמפרש רש"י. אפשר להרחיב במה שלמדנו שם. בכל אופן, יוצא שב"אחד" יש את המהפכה הרביעית, שהיעד העיקרי שלה הוא עשו – ממנו בעיקר יוצאים הגרים. לא מושלל שיהיו גרים מישמעאל, אבל הם מעטים – רוב הגרים הם מעשו^{לא}. לכן, אנחנו מפרשים את ה"אחד" בכוונה הזו, אחי-דודי, גם על עשו שהוא אח ודוד – צריך להגיע אליו ולתקן אותו. יעקב נסה לתקן אותו אז, שלח אליו שליחים, אבל התברר שעשו עוד לא מוכן^{לב}. בשביל התיקון צריך ששניהם יהיו מוכנים, גם המברר וגם המתברר, גם יעקב וגם עשו. הרבי אומר^{לג} שבדור שלנו עשו כבר מוכן, וכל הבעיה היא אצלנו – שאנחנו לא מוכנים.

מה יוצא מהחיבור של שתי הכוונות שלנו? לפי הכוונה שלמדנו כעת, של אבינו-מלכנו-דודנו, ב"הוי' אחד" יש לה' יחס כאחי-דודי,

ולפי הכוונה השנייה, של ארבע המהפכות, ב"הוי' אחד" מגיעים למהפכה הרביעית, לתיקון אחי-דודי עשו. עולה, אם כן, שאת הגוים צריך לתקן דרך גילוי הסודות של היחס אל ה' כ"דודי", הסודות של שיר השירים^{לד}. תמיד מסבירים^{לה} ש"אבינו מלכנו", כינויים שחוזרים עליהם שוב ושוב בתפלה, היינו שתי צורות היחס הגלויות לה', ו'דודנו' הוא היחס הנסתה, יחס פנימי וסודי יותר. בפשטות היה נראה שהגוים יכולים להיות לכל היותר עבדים, ואפשר לגלות להם שה' הוא האלהים, הוא המלך. אולי אם יש גוים מתוקנים מאד אפשר לדבר אתם גם על יחס אל ה' כאבא – "הלוא אב אחד לכלנו הלוא אל אחד בראנו"^{לו}. אבל כאן יוצא שצריכים לדבר עם הגוים על היחס הכי פנימי שלנו עם ה' – צריך 'לפתוח את כל הקלפים', להוריד את כל הקליפות... הם כבר מוכנים, רואים שהשיעורים שהכי תופסים את כולם הם על זוגיות, הסודות של שיר השירים. הבעיה שאנחנו לא מוכנים – אנחנו לא מצליחים לעשות את זה, ואם אנחנו לא יכולים להסביר להם כנראה שחסר לנו בהבנה. את הדבר הזה צריך לשנות, בלי לאבד מהצניעות^{לז} – צריך לשתף את כולם ביחס הכי פנימי של כל יהודי עם ה', עם אחי-דודי, וככה הם יעזבו את הדרך שלהם ויתקרבו לה'. כמה שהיחס הזה מיוחד לעם ישראל, "אחת היא יונתי תמתי"^{לא}, הרי יש שם גם "ששים המה מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר"^{לב} (שחז"ל פרושו^{לג} על המשניות, הברייתות וההלכות –

לד עוד על גילוי סודות שיר השירים בתקופתנו ראה שיעור ששי"פ תשפ"א (נדפס בגיליון אחו"ק ש"ז).

לה ראה שיעור ו' אייר תשס"ח; י"ד טבת ע"ב. ועוד.

לו מלאכי ב. י. פשט הפסוק מדבר דווקא בבני ישראל, עיי"ש, אך ה' הוא גם בורא של כל האומות ולכן את מה שכתוב בו ניתן להרחיב לכל האומות, וראה ר"ה יט, א ותענית יח, א.

לז ראה בשיעור ההמשך לני"ל הערה לד – ט' אייר תשפ"א (נדפס בגיליון אמר ש"ז).

לח שיר השירים ו, ט.

לט שם פסוק ח.

מ עפ"י שה"ש רבה ו, כא (ועוד) – ראה תו"א ויחי מט, ב.

צריכים לדבר עם הגוים על היחס הכי פנימי שלנו עם ה' – צריך 'לפתוח את כל הקלפים', להוריד את כל הקליפות...

כט שיעור ש"ק פרשת ואתחנן השתא – נדפס לקמן.
ל על ארבע המהפכות ראה התוועדות כ"ד טבת תשע"ה ואילך.
לא ראה מדבר קדמות מערכת גימל אות ט.
לב ראה תו"א וישלח כד, ב ואילך.
לג שיחת פרשת ויצא, ט' כסלו תשנ"ב.

את "טובך" העצמי של ה'מג', את סוד ה"דודי" בחדש אלול, צריך לגלות את היחידה שבנפש.

ארבעה גרים בפרדס

נסיים בעוד סוד של ד רבתי: ה"ד רבתי של "אחד" רומזת ל"ארבעה שנכנסו לפרדס"^{מד}. האריז"ל מסביר^{מה}, כמו שלמדנו כמה פעמים^{מו}, שהארבעה שנכנסו לפרדס מכוונים כנגד ארבעת המוחין: רבי עקיבא, היחיד ש"נכנס בשלום ויצא בשלום" – כי ברוב הבטול שלו לה' החליט מראש שברגע שה' יאמר לו לחזור מה"רצוא" ל"שוב" הוא יעשה זאת – הוא כנגד עטרא דחסדים שבדעת. 'בן הזוג' שלו, בעטרא דגבורות שבדעת, הוא אלישע בן אבויה, אלישע-אחה, ש"קצץ בנטיעות". בן עזאי, ש"הציץ ומת", הוא כנגד החכמה. בן זומא שיצא מדעתו, "הציץ ונפגע", כנגד הבינה.

אבל אפשר להתבונן בעוד ארבעה חכמים שרמוזים ב"ד רבתי: למה יצחק אבינו לא הרג את עשו? יצחק אהב את עשו "כי ציד בפיו"^{מז}, והאריז"ל מסביר^{מח} שהכוונה לנשמות הגרים שיש בתוכו – חבל ליצחק להרוג את עשו, כי הוא יודע שיצאו ממנו נשמות חשובות. תמיד מזכירים את רבי עקיבא ורבי מאיה, אבל אם רוצים למצוא ד נשמות בתוך עשו שהוא אחי-דודי, כנ"ל, "אחד" עם ד רבתי, איזה עוד זוג

מג נושא שדובר עליו באריכות בשיעור ליל שבת (בחלק שטרם פורסם). תוך תשומת לב לכך שבקביעות השנה – בה שבת מברכין אלול, בה מתחיל ענינו של החדש, היא המוקדמת ביותר האפשרית (משום שאדר"ח הוא בשבת) – ישנם "טובך" ימי אלול.

מד חגיגה יד, ב.

מה ראה לקו"ת (האריז"ל) בראשית ענין ד' חכמים שנכנסו לפרדס.

מו ראה שיעורי כ"ו תשרי עד ג' חשון תש"ס ועוד.

מז בראשית כה, כח.

מח ראה הנ"ל הערה כז; פע"ח שער ר"ח פ"ג, ועוד וכדלקמן.

בלי לאבד

מהצניעות – צריך לשתף את כולם ביחס הכי פנימי של כל יהודי עם ה', עם אחי-דודי, וככה הם יעזבו את הדרך שלהם ויתקרבו לה'

אבל כאשר המהפכה הרביעית משתפת בתורה את כל אומות העולם גם היחס של "מלכות", "פילגשים" ו"עלמות" שייך להן, ואדרבא, אזי הן מכירות במעלת ישראל, "ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה"^{נח}.

רחמי דודי-אלול

אמרנו שאלול הוא חדש של דודי. נחשב אותם בחמש

דרגות^{מא}: אלול (67) ועוד דודי (24) עולים 91 – משולש 13 (אהבה-אחד, יג מדות הרחמים שמתגלות באלול). במספר סידורי אלול (31), סוד שם אל, תחלת יג מדות הרחמים^{מב}, שגם עולה יג במספר סידורי ו-דודי (24) עולים 55 – משולש 10. במספר קטן אלול (13), יג מדות הרחמים, כנ"ל ו-דודי (15) עולים 28 – משולש 7. אם נצמצם כל מלה למספר קטן אחרון, 13 ל-4 ו-15 ל-6, אלול-דודי יעלו 10 – משולש 4. בצמצום האחרון, של 10 ל-1, נקבל 1 – שגם הוא המשולש ה'סתמי', משולש של עצמו.

זו סדרת המשולשים בדילוג של שלשה כל פעם – משולש 1, משולש 4, משולש 7, משולש 10 ומשולש 13. ההפרשים בין המספרים הם כפולות רצופות של 9 – 9 בין 1 ל-10; 18 בין 10 ל-28; 27 בין 28 ל-55; 36 בין 55 ל-91. התופעה הזו ממשיכה עד אין סוף. זה דבר נחמד שכדאי להוכיח אותו לילדים...

כשנחבר את חמשת המספרים – 55, 91, 185, 10, 1 – נקבל 185, "אני לדודי ודודי לי"!
חמש פעמים (ממוצע) יחידה – כדי לגלות

מא ראה סוד ה' ליראיו כללי השערים פ"ז (ושיעורים בסוד ה' שם) שמספר הכרחי הוא כנגד עולם האצילות, מספר סידורי כנגד הבריאה מספר קטן כנגד היצירה ומספר קטן אחרון כנגד העשיה, אך זהו עדיין עולם העשיה הרוחני, שלמטה ממנו יש את עולם העשיה הגשמי – בו מצמצמים כמה מילים לפריט אחד אחרון.

מב זהר ח"ג קלא, ב ועוד.

עם השם שלו שמקורו יווני¹¹. מה הוא אומר בפרקי אבות? "אבטליון אומר חכמים הזהרו בדברכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים ויגלו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל"¹². הרבה פעמים החכמים בפרקי אבות מדברים מתוך חשבון־נפש של הנסיון שלהם. כתוב¹³ – דבר שכבר העירו שלפי חשבון השנים לא יכול להיות – שאבטליון לימד תלמידים שאינם הגונים שיצאו צדוקים ולכן ניצוץ ממנו התגלגל באריסטו. כתוב¹⁴ שאחר כך התיקון שלו היה באנטונינוס שרבינו הקדוש גייר אותו בסתר¹⁵.

מי הם עוד? כשסנחריב צר על ירושלים וכל הצבא שלו נהרג הוא ברח חזרה לאשור. מה קרה איתו? שני הבנים שלו – אדרמלך ושראצר – הרגו אותו וברחו¹⁶. דברנו קודם על כך שיצחק היה צריך להרוג את בנו, כאן שני הבנים הורגים את אביהם – דבר מגונה מאד, גם אצל הגויים. אמנם, סנחריב היה קליפת האפיקורסות, כמו שכתוב בדרוש המפורסם "תער השכירה"¹⁷ – היה מגיע לו שיהרגו אותו, אבל הם היו צריכים על כך תיקון גדול. התיקון שלהם שהם מתגלגלים בשמיעה ואבטליון (שכתוב בפירוש בגמרא¹⁸ שהם גרים מצאצאיו של סנחריב).

בכל אופן, הסברנו קשר בין הארבעה שנכנסו לפרדס לארבע נשמות הגרים ה'כלליות' הללו, ראשית התיקון של עשו. מהו הפרדס? איפה בכלל מופיע פרדס? "פרדס רמונים"¹⁹ בשיר השירים, כמו שם ספר הקבלה הגדול של הרמ"ק. פרדס הוא סודות התורה – סודות שיר

נצרף? [שמעיה ואבטליון?] בדיוק. [יש גם את אונקלוס הגר] יש את אונקלוס וגם את עקילס הגר, שני מתרגמים של התורה, אבל כעת אנחנו רוצים ארבעה – רבי מאיר, רבי עקיבא, שמעיה ואבטליון²⁰. בארבעה שנכנסו לפרדס רבי עקיבא הוא כנגד עטרא דחסדים של הדעת, אבל כאן רבי מאיר ורבי עקיבא הם החכמה והבינה – על רבי מאיר כתוב בפירוש שהוא שייך לחכמה²¹, "מאיר עינים חכמים בהלכה"²², ורבי עקיבא כאן הוא הבינה – והצמד שמעיה ואבטליון הם כנגד שני החלקים של הדעת, החסדים והגבורות.

מי הם שמעיה ואבטליון? כתובים עליהם כמה דברים מעניינים מאד.

קודם כל, כתוב²³ שהם הנפש והרוח של זכריה הנביא – לא הנביא זכריה מתרי־עשר (זכריה בן ברכיה) אלא הנביא זכריה בן יהוידע שנהרג בבית המקדש²⁴ (כנראה הם קשורים). הדם שלו בעבע, תסס ורתח, ונבוזאדן הרג עליו הרבה זקנים וכהנים עד שהוא שאל אותו אם הוא רוצה שיהרוג את כל בני ירושלים ואז הוא נרגע – זה הכניס בו הרהור תשובה והוא הלך

והתגייר²⁵. רואים כאן שיש בו משהו שמעורר גרים, והרוח והנפש שלו התגלגלו בשמיעה ואבטליון.

לשמעיה יש שם עברי, אבל אבטליון נשאר

בשביל למשוך

את נשמות הגרים, לעשות את המהפכה הרביעית ולגלות את כל הגרים בין האומות, צריך לגלות להם את סודות הנישואין, הסודות של אהבת דודים

נה ראה לחם נקודים לאבות פ"א מ"י (ולהעיר מפירוש הרע"ב שם).

נו אבות פ"א מ"א.

נד ספר הגלגולים ספס"ד (וראה עוד במקור שבהערה הבאה).

נח חסד לאברהם מעין ה נהר כה.

נט ראה קהלת רבה ט, יא. שם ה, יג.

ס מלכים ב יט, לז; ישעיה לו, לח.

סא אה"ת נ"ך ח"ב עמ' תשסז.

סב גיטין ה"ל הערה נד.

סג שיר השירים ד, יג.

מט ראה בפע"ח שבהערה הקודמת, ובלקו"ת (האריז"ל) עובדיה; מחברת הקודש שער ר"ח. ובכ"מ.

נ ראה קהלת יעקב ערך 'מא'. ובכ"מ.

נא עירובין ג, ב.

נב שער הגלגולים הקדמה לו. ועוד.

נג דברי הימים ב כד, כא.

נד גיטין נז, ב; סנהדרין צו, ב. ובכ"מ.

הסימן של מי

שמבין את הסודות
של שיר השירים,
יכול גם להפיץ
אותם הלאה, הוא
שהוא מכבד את
אשתו לגמרי

ב"שוב" של "לשבת יצרה"^ח – המשיך נשמות גרים. גם אברהם ושרה, עד שנולד יצחק, המשיכו נשמות גרים בזיווגים שלהם^ט. לדבי עקיבא, ש"נכנס בשלום ויצא בשלום" (כולל ב"שלום בית" שלו), יש 'חוש' בסודות של שיר השירים – הוא שאמר

"כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים"^י. איפה רואים את ה'חוש' שלו? הוא אומר "שלי ושלכם שלה הוא"^{יא}, אני לבדי לא שוה – "הכל מן האשה"^{יב}. הסימן של מי שמבין את הסודות של שיר השירים, ויכול גם להפיץ אותם הלאה, הוא שהוא מכבד את אשתו לגמרי, "אשת חיל עטרת בעלה"^{יג}, יודע שכל מה ששלו, וכל מה ששלנו התלמידים, הוא שלה.

השירים, החלק הכי סודי בתורה. כמו שאמרנו, בשביל למשוך את נשמות הגרים, לעשות את המהפכה הרביעית ולגלות את כל הגרים בין האומות, צריך גלות להם את סודות הנישואין, הסודות של אהבת דודים.

[הרב תמיד מביא^{יד} מסידור

בית יעקב^ט שנשמות גרים נמשכות כאשר יש אהבה אמתית בין ההורים שלהם בשעת יצירת הולדה]. נכון. בכלל, מה עשו ה"ארבעה שנכנסו לפרדס"? בן עזאי לא התחתן. גם משה רבינו פרש מהאשה, אבל היה לו זיווג למעלה עם השכינה, "כלת משה", כמו שכתוב בזהר^{טז}. בכל אופן, כתוב^{יז} שבן עזאי – והנשמות שדומות לו בין אלה שנכנסו לפרדס, נשמות שלא עסקו

ח ישעיה מה, יח. יבמות טב, א.

ט סט זהר ח"ג קסח, א; שער הגלגלים הנ"ל הערה סז. ועוד.

ע ע"פ ידים פ"ג מ"ה.

עא נדרים נ, א. ובכ"מ.

עב בראשית רבה יז, ז.

עג משלי יב, ד.

סד רוחו של משיח מאמר "גדול השלום" עמ' תט ועוד.

סה ראה שם מוסך השבת מטות כסף פ"ו סעיף ח (עמ' קנט).

סו זהר ח"ב ה, ב; קמ, ב. ובכ"מ.

סז שער הגלגלים הקדמה לד ועוד.

הלומד על מִנַּת לַעֲשׂוֹת | צידה לדרך

- עיקר עבודת אלול הוא הרגשת "אני לדודי ודודי לי" – ההרגשה שה' הוא "דודי".
- באלול יש לכוון ב"הוי אחד" – הוי' הוא אחי-דודי (וממילא: "ואהבת וגו').
- "שמע ישראל" – אבינו; "הוי' אלהינו" – מלכנו; "הוי' אחד" – דודנו.
- "הוי' אלהינו" הוא יחס כללי, אך "הוי' אחד", אחי-דודי, הוא יחס אישי-אינטימי עם ה' של כל נשמה בפני עצמה.
- אחי-דודי רומז גם לעשו – אחי יעקב ודוד השבטים – אותו יש לתקן וממנו רוב הגרים.
- את המהפכה הרביעית צריך לעשות דרך לימוד סודות שיר השירים לגוים.
- צריך לפתוח את כל הקלפים, להוריד את כל הקליפות, ולחשוף לגוים את היחס הכי אינטימי של יהודי עם הקב"ה.
- עשו מוכן לגאולה – משתוקק לסודות הזוגיות – ועלינו גם להיות מוכנים, להבין אותם ולדעת להסבירם.
- ארבע נשמות הגרים הכלליות הן רבי מאיה, רבי עקיבא, שמעיה ואבטליון.
- הסימן ל'חוש' בסודות שיר השירים הוא כבוד מוחלט לאשה – "שלי ושלכם שלה".

ארבע המהפכות בקריאת שמע

קיצור מהלך השיעור

פסוק ה**צהרת האמונה** של עם ישראל נאמר לדור שנכנס לארץ – זהו פסוק שמביע את המסירות הנדרשת כדי **לכבוש את הארץ** ולחיות **חיי קדושה** בעולם הזה. הפסוק הזה היה על שפתותיהם של יהודים **שמסרו את נפשם** על קידוש השם מול גוים שניסו לכפות אותם לעבוד את אליליהם. אף על פי כן, כפי שאומר רש"י, **תכליתו של הפסוק** הזה, היא הפיכת "הוי' אלהינו", של עם ישראל בלבד, ל"הוי' אחד" **לכל האומות**. בהתבוננות קצרה מתוך שיעור שבת ואתחנן נחשף כיצד **הקריאה הנצחית** של עם ישראל רומזת לכל **ארבע המהפכות** שהוא עתיד לחולל בתורתו – הכל כדי להפנים את תודעת **אחדות ה'** שבתורה באופן שלם לעם ישראל ולעולם כולו, עוד ועוד, עד שהיא **תקיף את הכל**.

"הוי' אחד" לכולם

ברורה לקרוא כולם בשם הוי'^ב – כאשר משום מה הוא לא מסיים את הפסוק, "לעבדו שכם אחד" – והפסוק בזכריה, "ביום ההוא יהיה הוי' אחד ושמו אחד"^ג.

יש מצוה לקרוא קריאת שמע פעמיים בכל יום, ולמי שמכוון על פי פשט – חשוב לדעת שהפשט לפי רש"י הוא לא למסור את הנפש ב"אחד"^ד, או ליחד את ה' אחד ב־ז רקיעים וארץ

בפסוק "שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד"^א, באופן מאד מענין, יש רק רש"י אחד. לפי "פשוטו של מקרא" של רש"י, הפירוש – המפורסם – הוא שבעולם הזה "הוי' אלהינו" בלבד אבל לעתיד לבוא, בביאת מלך המשיח, יהיה "הוי' אחד" לכולם. הוא מביא כהוכחה שני פסוקים, שהם שני הפסוקים הידועים בענין: הפסוק בצפניה, "כי אז אהפך אל עמים שפה

ב צפניה ג, ט.

ג זכריה יד, ט.

ד ראה פע"ח שער הק"ש פ"ז ופ"ד ועוד.

נרשם (מחזרה טלפונית של הרב) ע"י איתיאל גלעדי. לא מוגה. שבת ואתחנן: נחמנו, ט"ז מנחם-אב תשפ"ב – כפ"ח.

א דברים ו, ד.

הדברים, ולשם כך רבי ראה לנכון לכתוב את התורה שבעל פה – הרגיש שהגיעה השעה הנכונה לכך. לכתחילה "דברים שעל פה אי אתה רשאי לכתבם"^{יא} – הכל לשם התחדשות חווית מתן תורה עכשיו. אבל בגלות הדברים נשכחים, לכן צריך לכתוב אותם, כדי שנוכל ללמוד אותם ולהפנים אותם ולזכור אותם.

הכל רמוז בתוך המלה "שמע", שמשמעותה קליטה והבנה פנימית.^{יב} ה'פירוש' של "שמע", שפותח את הפרשה הראשונה של קריאת שמע, הוא בתחלת הפרשה השניה של קריאת שמע – "והיה אם שמע תשמעו"^{יג}, שפרשו "אם שמע" בישן 'תשמעו' בחדש"^{יד}. על ידי המהפכה הראשונה זוכים ל"שמע" בישן" כדבעי, וממילא להתחדשות של "תשמעו' בחדש".

"ישראל" – פרנסת הלוחמים על ידי הצבור

המלה הבאה, "ישראל", רומזת ל"כל ישראל ערבים זה בזה"^{טו} – כל היהודים הם כמו גוף אחד שיש לו אברים שונים^{טז}, וממילא פשוט שכל אבר תומך, סומך ומפרנס את האבר השני. יש דם אחד שזורם בכל האברים – דמים תרתי משמע. לכן מפרנסים את הראש של עם ישראל, את לומדי התורה שלו – עם ישראל הוא שיעור קומה אחד, יש לו ראש, ישראל אותיות לי־ראש^{יז}, והדם עולה מהכבד ללב ועד לראש^{יח}.

הווארט הוא שכל הבעיה של הרמב"ם, שבקבלת כסף על תורה יש חילול השם^{יט}, היא רק כי משהו רואה שתלמיד־חכם מתפרנס מהצבור ומבחינתו הוא והתלמיד־חכם והציבור

ובד רוחות העולם^י, ושאר הכוונות הידועות. אין להן שום רמז בדברי רש"י. הדבר היחיד שהוא אומר שזהו פסוק של הבטחה לעתיד, שכולם יעבדו את ה' "שכם אחד".

קודם כל, צריך להבין איך רש"י מפרש את הפשט של המלה "אחד". או ש"אחד" כמו 'יחיד', שיהיה רק אלקים אחד לכולם, דומה לפסוק במלאכי "הלוא אב אחד לכלנו הלוא אל אחד בראנו"^{יא} – "אחד" שהוא הא־לוה היחיד. או שיש משהו שטמון בעצם המשמעות של המלה "אחד" שהוא כמו 'לכולם' – ששייך לכולם, ללא יוצא מהכלל. לפי שני הפירושים, הפשט הוא ש"הוי' אחד" מדבר לעתיד לבוא.

מקור המהפכות בקריאת שמע

בכל אופן, יוצא מכאן משהו מאד חשוב לנו למהפכה הרביעית^{יב} – שבעצם המקור שלה בתורה הוא "שמע ישראל הוי' אלהינו הוי' אחד"^{יג}. כמו שאמרנו, אין לרש"י שום דבר לומר על הפסוק – לא שהוא הצהרת האמונה שלנו ולא שום דבר אחר – רק שלעתיד לבוא ה' יהיה הא־לוה של כולם, ולא רק שלנו.

כשחשבתי על זה בא לי לומר שאפשר לדרוש את כל הפסוק כרומז לכל ארבע המהפכות שלנו – מהפכת כתיבת התורה, מהפכת לימוד התורה בשכר, מהפכת לימוד התורה לנשים ומהפכת לימוד התורה לגוים:

"שמע" – כתיבת התורה בשביל קליטה וזכרון

כל המהפכות הן בסימן "עת לעשות להוי' הפרו תורתך"^{יט}, שהתורה לא תישכח ח"ו. אי־שכחת התורה תלויה בקליטה פנימית של

ה סמ"ק סימן ב; הובא בב"א או"ח סימן סא.

ו מלאכי ב, י.

ז נתבאר החל מהתוועדות כ"ד טבת תשע"ה.

ח וראה גם שיעור שבת יתרו השתא – נדפס בגליון משפטים.

ט תהלים קיט, קכו.

י ראה תמורה יד, ב, ובכ"מ.

יא גיטין ס, ב.

יב ראה לוח "היום יום" י"ב חשון.

יג דברים יא, יג.

יד רש"י שם ע"פ סוכה מו, ב.

טו שבועות לט, א ועוד.

טז טעמי המצות קדושים מצות אהבת ישראל ועוד.

יז ספר הליקוטים וישב, ובכ"מ.

יח ראה תו"א קכד, ב ועוד.

יט רמב"ם הלכות ת"ת פ"ג הי"א.

השראת "אלהינו" בינינו, בבית היהודי^{כז}). אפשר לומר שיש כאן רמז לכך שאת הזהות של היהודי לפי התורה מגדירה דווקא האם היהודיה^{כח}, ו"אלהינו" בא לרבות "קהל נשים"^{כט}. ה' הוא אֱלֹהֵינו של כולנו – לא לחשוב שהו' הוא רק של הגברים. יש כאן המשך לרעיון של "ישראל", שיעור קומה אחד, ולא להוציא ח"ו את הנשים. אדרבה. [בוהר לומדים ש"מלכא בלאו מטרוניתא לאו איהו מלך ולא איהו גדול"^ל מהפסוק "גדול הו' ומהלל מאד בעיר אלהינו"^{לא}]. יפה, בדיוק לכך הכוונה. ב"אלהינו" אני חושב על כל היהודים, כולל הנשים. "אלהינו" היינו קבלת עול מלכות שמים^{לב}, שלאשה (סוד המלכות) יש רגישות מיוחדת אליה.

בסוף, כמו שפתחנו, "הו' אחד" הוא המהפכה הרביעית, שה' צריך להיות של כולם, גם של הגוים, של כל העמים העמים, "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה".

"אחד" בכל המהפכות

לסיכום:

"שמע" – המהפכה הראשונה (כתיבת התורה) – "והיה אם שמוע תשמעו".
 "ישראל" – המהפכה השנייה (לימוד בשכר) – "כל ישראל ערבים זה לזה".
 "הו' אלהינו" – המהפכה השלישית (לימוד נשים) – "קהל נשים".
 "הו' אחד" – המהפכה הרביעית (לימוד גוים) – "כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה",
 "ביום ההוא יהיה הו' אחד ושמו אחד".

כד כלומר, האשה היא האומרת לאיש "הו' אלהינו" (ועד"ז במהפכה הבאה, הגוי הוא האומר ליהודי "הו' אחד"!).

כה קידושין סח, ב.

כו ע"פ ירמיה מד, טו. ראה בנימוקי השרשים לרבי אליהו בחור ערך "קהל" (וראה גם שער הפסוקים קרח ד"ה "ויקהלו").

כז ע"פ זר ח"ג ה, א.

כח תהלים מח, ב.

כט ראה בשיעור שבת עקב השתא – נדפס לעיל.

הם דברים שונים, לא שיעור קומה אחד, לא אדם אחד. אבל ברגע שתופסים ש"ישראל" בעצם היינו מה ש"כל ישראל ערבים זה בזה"^כ וכולנו אחד, הרגליים תומכות את הראש וכו', "תמכין דאורייתא"^{כא} – אין בעיה בכלל. אדרבא, המעלה הכי גדולה היא שהרגליים מפרנסות את הראש, כמו שאין בעיה ביששכר וזבולון^{כב} כי הם אחים לגמרי, טבעי שזבולון יתמוך ביששכר (כשהם חולקים שכר משותף, בגשמיות וברוחניות, וזוכים לערבות ומתיקות התורה הקדושה ותמיכתה). הכל דרוש למלה "ישראל".

"הו' אלהינו" – לימוד לנשים

אחר כך, "הו' אלהינו" – החידוש שה' הוא אֱלֹהֵינו של כולנו – שייך למהפכה השלישית, לימוד תורה לנשים. זהו דרוש שצריך בשבילו דמיון טוב... "אלהינו" עולה אמונה, הערך הממוצע של שלש אותיות אשה (לנשים דווקא אמונה פשוטה – בגימטריא נשים ועוד "אלהינו" – ומכחן זוכים ל"שכינה ביניהם"^{כג},

כ הערבות של כנסת ישראל – התערבות והתכללות (שהן סימן הקדושה) – היא בסוד "שכינה במערב" (ב"ב כה, א). רוח מערב היא ספירת היסוד (פירוש הראב"ד לס"ו פ"א מ"ה) – ה"צדיק יסוד עולם" (משלי י, כה), הנשמה הכללית בה מתערבות ינכללות כל נשמות ישראל (וכל תלמיד חכם אמתי הוא בחינת נשמה כללית). על ידי זרימת הדמים, בתמיכה בצדיקים, מתחברות כל הנשמות לנשמה הכללית ומתקיים בגילוי "ועמך קלם צדיקים [ועל ידי כן] לעולם יירשו ארץ" (ישעיה ס, כא). מכאן מובן הענין המיוחד של צדקת ארץ ישראל (שנקראת מערבא, מקום השראת השכינה). כמודגש באגרת הקדש בתניא – על ידי תמיכת בני ישראל שבכל אתר ואתר בצדיקים והחסידיים המעטים שעלו ראשונים לארץ "בשם כל ישראל", כדי לעורר עת דודים של גאולה, הם מתקשרים לקדושת הארץ. המהפכה הראשונה נועדה להכין את עם ישראל לגלות, שיתקיים מכח התורה שבעל פה, אך מהמהפכה השנייה והלאה כל המהפכות נועדו להכין לגאולה הקרובה לבוא – "ויהי ערב [ממהפכת "כל ישראל ערבים"] ויהי בקר", בבקר הגאולה האחרונה.

כא זר ח"ג נג, ב.

כב בראשית רבה צט, ח.

כג סוטה יז, א.

פרקי אבות

פרק ה', משנה ז'

איזו שאלה

**וְשִׁבְעָה דְּבָרִים פְּגָלִים וְשִׁבְעָה בְּחָכְם:
חָכְם... שׂוֹאֵל פְּעֻנָן וּמְשִׁיב פְּהֶלְכָה.**

הוא עלול חלילה לרדת לשאול. אבהטיפוס של מציאות כזו הוא קורח, ששאל את משה רבינו שאלות "לשמה", ולבסוף ירד "חיים שאלה"^ג. אמנם, "מקום נתבצר בגיהנום" לבני קורח^ד, וגם מי שנמצא בשאול ושואל שאלות שאינן ממין העניין – יכול לעשות תשובה^ה ולצאת מעמק השאלה! כדי להפוך לחכם, עלינו לשאול את עצמנו כעניין את השאלה הנוקבת "איכה?"^ו, היכן אנו עומדים ביחס למה שצריך להיות, וכך חיינו יינתנו לנו לשלל, כמו במשיח עליו נאמר "חיים שאל מקוה נפתה לו"^ז.

בפשטות, "שואל כענין" הכוונה לשאול שאלות בסוגיה בה עוסקים, ולא להתפזר בשאלות שאינן ממין העניין – שאלה לשם שאלה^א. בעומק יותר, ניתן לומר שלכל אדם ישנו 'ענין' בו הוא עסוק בחייו – מטרה מסוימת לשמה בא לעולם, והשאלה "כענין" היא לשאול האם אני אכן מכוון למטרה שלי, והיכן אני עומד ביחס ליעד לשמו אני אמור לכוון.

נוסף על כך, מן השורש **ש.א.ל.** בלשון הקודש ישנן שתי נגזרות: לשון **שאלה** ולשון **שאלו**^ב. באופן פשוט נראה שאין ביניהן קשר מובהק, אך בפנימיות העניינים ודאי הן שלובות יחד. כאשר האדם מתנהג כגולם ואינו "שואל כענין", אלא שואל שאלות שונות בשביל לקנטר ולהתריס –

נערך ע"י מנחם זאב וינגרט ע"פ לחיות עם הזמן לפרשת קרח.

א כך פירש הברטנורא, וכן בעוד מפרשים.
ב ראה מחברת מנחם וספר השורשים לרד"ק ערך "שאל".

ג במדבר טז, לג. תנחומא ריש פרשת קרח, ובמדבר רבה יח.

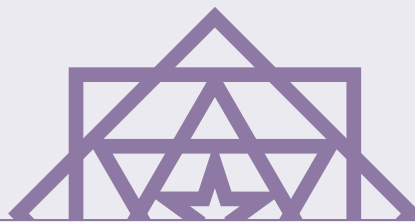
ד מגילה יד, א. ובכ"מ.

ה ראה לוח "היום יום" כ"ו סיון.

ו וכן מצינו כאשר הנביא ישעיהו פונה אל המלך אחז, ומבשר לו על נצחונו הקרוב מול בריתם של מלך ישראל ושל מלך ארם – לחיזוק דבריו, הוא מציע לו "שאל לך אות מעם ה' אלקיך, העמק שאלה או הגִּבְעָה לְמַעַלְהוּ!" (ישעיהו ד, יא). הביטוי "העמק שאלה" מתפרש בשני האופנים: מלשון שאלה ומלשון שאול (רש"י שם).

ז ראה סה"ש תרח"ץ עמ' 249 ואילך. ובכ"מ.

ח תהלים כא, ה ובמצודת דוד.

קדושת לוי

פרשת ראה

ובאת שמה

“אנה לידו ושמתי לך” ראשי תבות אלול, “לרמו כי חדש הזה נתנו הש”י לכפרה לכל מי ששגג וחסא ועשה שום עוון בכל השנה”^א – כמו שעיר המקלט קולטת את החוטא כך חדש אלול הוא ‘עיר המקלט בזמן’, כאשר הכוונה בעיקר ללימוד התורה, “תורת משה”, שהרי גם “דברי תורה קולטין”^א כמו עיר מקלט.

כשם ש”ינוס שמה” הוא לימוד התורה בחדש אלול, כך “ובאת שמה” הוא עבודת התפלה באלול (ולכן שייך הרמו לפרשת ראה, אותה קוראים בראש חדש אלול, כמו בקביעות השנה, או בתחלת אלול), שהרי המקדש הוא מקום העבודה, “כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים”. על ידי דרישת ה’ בתפלה, עבודה שבלב, “לשכנו תדרשו ובאת שמה [כמו “בא אל התבה”, להכנס לתבות התפלה]”, מתקיים “ושכנתי בתוכם” – בתוך הלב של כל אחד ואחד מישראל, בהשתפכות הנפש בתפלה נכח פני ה’.

כשם ששמה הוא עמוד התורה, כך הוא עמוד התפלה, “ויחל משה את פני ה’ אלהיו”, “שעשה עצמו חולה”^א תוך כדי מסירות נפש ממש בתפלתו תמיד על עם ישראל. וכך יש לפרש “משה משה, לא פסיק טעמא”^א, דהיינו שאין

כותב הקדושת לוי: לשכנו תדרשו ובאת שמה. שמה, אותיות משה. ויבואר על פי מה שכתב בתיקונים על פסוק ממכון שבתו השגיה, ראשי תיבות משה. ועל פי מאמר חכמינו ז”ל משה שקול כנגד כל ישראל וכל אחד מישראל צריך להיות לו בחינת משה וזהו ממכון כו’ כל יושבי הארץ, על ידי משה משגיה הקב”ה על כל הארץ הם ישראל. וזהו ובאת שמה, על ידי בחינת משה תבואו למדריגת השראת שכינה אליך. וזהו לשכנו תדרשו ובאת שמה.

ורמו מובהק: **לשכנו תדרשו ובאת שמה** = שש פעמים **משה**, דהיינו ששת הצירופים של אותיות **משה** (שאחד מהם הוא **שמה**)!^א

תורה ותפלה באלול

הדרשה “ובאת שמה” אותיות **משה** מזכירה את הפסוק “ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה”^א ופירשו חז”ל שהפסוק מכוון למשה עצמו, “מקום ממקומך” (ומכאן שמחנה לויה, מקומו של משה, קולט את הרוצחים)^א, והוסיף האר”י: “אשר ינוס **שמה**” אותיות **משה** (משה עצמו התחייב גלות)^א וכן

נערך ע”י יוסף פלאי מרשימת הרב י’ אייר תשפ”ב.
א מספר זה (2020) הוא ה’הלום’ של **מה** (דהיינו, משולש אחד, סכום המספרים מ”א עד **מה**, ועליו משולש הפוך כנ”ל), סוד פעמיים “נחננו מה” שאמר משה.

ב שמות כא, יג.

ג מכות יב, ב.

ד לקו”ת לאר”י פרשת שופטים.

ה פע”ח שער ראש השנה פ”א.

ו מכות י, א.

ז לפי ברכות לב, א.

ח לפי זרח ח”א קכ, ב.

עיני ה' בעיני חשה

עניין ההשגחה יובן לפי דברי אדמו"ר הזקן¹ על הפסוק "ותמת הוי' יביט" שמה מסתכל על מציאות העולם מתוך העינים של ה' כביכול. בפנימיות, הכוונה שנשמת משה היינו "עיני ה'" ממש, וממילא מובן שה' משגיח על ישראל (בעיני ה') דרך נשמת משה, "ממכון שבתו השגיח".² וכן נאמר "עיני הוי' אל צדיקים"³, דהיינו שעניני ה', בחינת נשמת משה, נמשכים לכל ישראל, "ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ [אל כל ישיבי הארץ]". תיקון העינים תלוי בבטול וענוה, מדת משה "ונחנו מה", "והאיש משה עניו מאד" (ענו לשון עינים).

בפרט, ניצוצי נשמת משה נמשכים ב"עיני העדה"⁴ – שרש העינים, "עיני ה'", בחינת משה, נמשך בעיני העדה. והנה תכלית עבודת משה היא "אשר עשה משה לעיני כל ישראל", דהיינו שמה תקן את העינים של כל ישראל ("עשה משה" לשון תיקון), ונתן לכולם בחינה מהעינים שלו שהן עיני ה' – כך נהג משה בישראל ב"עין טובה"⁵ ו"עין יפה", בתתו להם את עינו הטובה והיפה!

כל זה שייך להשראת השכינה במקדש, "ובאת שמה" אותיות משה, כמו שנאמר על בית המקדש "והיו עיני ולבי שם כל הימים"⁶ (בתוך ארץ ישראל, אשר "תמיד עיני הוי' אלהיך בה"⁷).

¹ ד' חנה אריאל פרשת שלח.

² טו תהלים לד, טז.

³ טז תניא פמ"ב.

⁴ יז רבי אליעזר אומר ש"עין טובה" היא הדרך הטובה שידבק בה האדם (אבות ב, ט) – רבי אליעזר הוא בחינת משה, "ושם האחד אליעזר", "שם אותו המיוחד" היינו רבי אליעזר שיצא מחלציו של משה (לפי במדבר רבה יט, ז).

⁵ יח מלכים א' ט, ג.

⁶ יט תדרשו ובאת שמה = פעמיים ארץ ישראל = 64 פעמים הוי'.

הפסק בין תורת משה ("ינוס שמה") לתפלת משה ("ובאת שמה"). תכלית מסירות הנפש של משה בתפלה היא באמרו "ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (ספר התורה), דהיינו שבדבר זה יש עדיפות לתפלה על פני התורה.

דעת משה

על הפסוק "ממכון שבתו השגיח אל כל ישיבי הארץ"⁸ מבואר כי "ממכון שבתו השגיח" ראשי תבות משה, ומבאר הקדושת לוי שכל אחד מישראל יש לו בחינת משה, ו"על ידי משה משגיח הקב"ה על כל הארץ הם ישראל", וכך מתקיים "ובאת שמה", להגיע להשראת השכינה. ורמז: ממכון שבתו השגיח = "הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד"⁹, פסוק שנאמר על המשיח. המשיח הוא נשמת משה, "גואל ראשון הוא גואל אחרון", כאשר עיקר כחו של המשיח בתפלה (גואל ראשון בכח התורה וגואל אחרון בכח התפלה), אמנם תחלה "הנה ישכיל עבדי" בתורה אך כל העליות אחר כך ("ירום ונשא וגבה מאד") הן מכח עבודת הלב בתפלה.

הארת משה "רעיא מהימנא" בכל אחד מישראל היא כח הדעת, "לידע את ה' כל אחד לפי השגת נשמתו ושרשה למעלה ויניקתה משרש נשמת משה רבינו עליו השלום"¹⁰ – הדעת היא כח ההתקשרות וההתחברות בקשר אמיץ וחזק מאד¹¹, וכך יש השראת השכינה במקדש ובלב של כל אחד מישראל, "ובאת שמה" אותיות משה.

⁸ ט תהלים לג, יד.

⁹ י תקוני זהר תקוני יג (כח, ב), תקוני ס"ט (קייב, א). ממכון = יוסף, היינו "ויקח משה את עצמות יוסף עמו".

¹⁰ יא ישעיה נב, יג.

¹¹ יב תניא פמ"ב.

¹² יג תניא פ"ג.

חופש האמונה

העבודה הזרה נדרש במיוחד בארץ ישראל שאיננה סובלת עבודה זרה^א, וכדי ליצור מקום טהור המתאים לעם ישראל, יסוד להשראת השכינה^ב. אכן, התכלית היא שכל בני האדם יגיעו לאמונה האמתית ויעזבו את העבודה הזרה ודתות השקר, ואז יתקיים בשלמות הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" כפירוש רש"י "ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי האומות הוא עתיד להיות ה' אחד".

במדינות רבות מקובל כיום עקרון חופש הדת והפולחן (וכך מתאפשר ליהודים לשמור מצוות בדרך כלל גם על-פי חוקי המדינה, ב"ה), וכן גם במדינת ישראל. אך במדינה יהודית מתקנת העיקר הגדול הוא "אנכי ה' אלהיך... לא יהיה לך אלהים אחרים על פני": ב'בית הלאומי היהודי אין לקיים עבודה זרה הסותרת את האמונה בה', אין מקום לשקר העומד לעומת "משה אמת ותורתו אמת". השאיפה היא ל'עידן המשיחי' שבו יכירו כולם באמת התורה (ויבטלו בעצמם את העבודה הזרה), בקיום היעוד "להעביר גלולים מן הארץ והגלילים פרות יפרתון. לתקן עולם במלכות שדי וכל בגי בשך יקראו בשמך".

"אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לה לרשתה... אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם... ונתצתם את מזבחתם... וּאבדתם את שמם מן המקום ההוא"^א.

"מצות עשה היא לאבד עבודה זרה ומשמשיה וכל הנעשה בשבילה... ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריה^ב עד שנאבד אותה מכל ארצנו"^ג. וסדר הדברים הוא שהביעור הראשוני צריך להיות עוד לפני השלמת כיבוש הארץ כולה^ד. וכן אין לקיים תחת ידינו עובדי עבודה זרה, "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי"^ה, ולכן התנאי היסודי לשיבת נכרים בארץ הוא עזיבת העבודה הזרה (כ'גרי תושב')! מצוות אלו נוהגות בשלמות כחובת הציבור כאשר "יד ישראל תקיפה"^ו.

האמונה בה' ושלילת עבודה זרה הן יסוד התורה כולה, "אנכי ולא יהיה לך", וביעור

נערך ע"י יוסף פלאי.

א דברים יב, אג.

ב דהיינו לחפש, כלשון אור החיים בדברים יב, ב.

ג רמב"ם הלכות עבודה זרה פ"ז ה"א.

ד לפי עבודה זרה מה, ב 'גידועי עבודת כוכבים' וכו'.

ה שמות כג, לג. רמב"ם הלכות עבודה זרה פ"י ה"ו.

ו רמב"ם הלכות עבודה זרה פ"י א"ז. הלכות איסורי

ביאה פ"ד ה"ז. הלכות מלכים פ"ו ה"א, פ"ח ה"ט.

ז הלכות עבודה זרה פ"י ה"ו (לגבי עובדי עבודה זרה).

ח חינוך תלו (לגבי איבוד עבודה זרה).

ח לפי יוקרא יח, כה ופירוש הרמב"ן שם.
ט כסדר הדברים בפרשת ראה, הכרתת עבודה זרה ואחר כך "לשכנו תדרשו". ראה אלשיך יב, ב.
י כמו למשל בנסח 'מגילת העצמאות'.

המדור מוקדש לזכות עטרה תחי" ורד, בהגיעה לגיל אהב"ה - ל' מנחם אב. שתזכה להיות חסידה יראת שמים ולמדנית. ולהצלחת הוריה בהפצת המעיינות

הסיפור החסידי

רבי ישראל מרוז'ין | תשובה של נשמה כללית

פעם אחת נסע רבי ישראל מרוז'ין בדרך, ופגש עוד צדיק גדול מצדיקי הדור, שהיה גם ידיד טוב שלו: רבי משה מסאווראן, תלמיד מובהק של הבארדיטשובער. האכסניה היתה תפוסה, ולא היה מקום לשניהם. מה עשו שני הצדיקים? כל אחד הוציא ארגז מתוך העגלה שלו, וישבו להתוועד יחד. הזמן היה בחדש אלול, לפני ראש השנה, והרוז'ינער שאל את הסאווראנער: "אנשים רבים באים אליך לראש השנה. מה אתה עושה אתם? איך אתה נוהג עם כל הצבור הקדוש המגיע אליך?" – "כולם נסקרים בסקירה אחת", אמר הסאווראנער לרוז'ינער. ענה לו הרוז'ינער: "זה נאמר על ה': 'וכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, וכדומה. אבל אתה, מה אתה עושה בשבילם?'"

אז שאל הסאווראנער בחזרה: "ומה אתה עושה? גם אליך מגיע צבור גדול מאד, מה אתה עושה עם כולם בראש השנה? אמר רבי ישראל: "כל אחד שבא אלי לפני ראש השנה, אני מסתכל עליו והוא עלי, והוא נחקק על לוח לבי. כאשר מגיע ראש השנה, [זמן התקיעות בפרט, ובכלל ראש השנה], אני פותח את ליבי לקב"ה וכל הפתקים, הצעטלאך והקוויטלאך של כולם, נמסרים ישירות לה".

חסידים זוכרים עוד כיצד היה הרבי מליובאוויטש מביא שקיות ענק, מלאות אלפי פתקים, לבימה בזמן תקיעת שופר. הוא היה מתכסה בטלית ובוכה בדמעות שלישי, כדי לעורר רחמים על כל אלה שמסרו את הפ"נים. אצל רבי ישראל לא היו פתקים, אך כל חסיד וחסיד היה כעין "פתק חי".

אותה תחושה פנימית הקיימת בסיפור הקודם, לפיה כל חסידיו של הרוז'ינער כלולים

פעם ביקר רבי יצחק מווארקיי אצל רבי ישראל מרוז'ין. שאל אותו הרוז'ינער: "מה אתה עושה כשבא אליך אדם המלוכלך בחטאים וצריך להמציא לו דרך תשובה?". "כשבא אלי אדם כזה – ענה הרוז'ינער מיניה וביה – אני עושה תשובה על כל חטאי, וממילא נפתחים שערי תשובה בשמים ונעשה עת רצון: כל עם ישראל, כולל אותו אחד, מתעורר בתשובה ותשובתו מתקבלת". כשמגיע אל הרוז'ינער יהודי הזקוק לתיקון, הוא לא מסתכל עליו כפרט בודד. הכלל כולו צריך כעת לחזור בתשובה, וכאשר תהיה עת רצון לכך יצטרף הפרט גם הוא בדרך ממילא. כמשתקף בסיפורים רבים, הרוז'ינער מודע היטב להיותו 'נשמה כללית': כזו שכל נשמות ישראל הם חלק ממנה וכל תנועה שלה עוקרת את העם כולו ממקומו. כך גם כאן; הפרט החוטא מהווה איתות על מצב הכלל, והכלל – הלא הוא הרוז'ינער – שב בתשובה ומעלה את הפרט יחד עמו.

אצל אדמו"רי חב"ד קיימת הסתכלות דומה: על הצדיק לחפש בתוך עצמו פגמים הדומים לאלה שאותם צריך לתקן החסיד העומד מולו. כך יוכל לשוב עליהם בתשובה, ולהורות את הדרך גם לחוטא המתדפק על דלתו. אך כאן הנקודה היא אחרת: החוטא עצמו הוא כבר חלק מאשיותו של הרבי. יתכן שבביאתו כרגע טמון רמז למשהו מסויים, שאותו על הצדיק לתקן. אבל עיקר העניין הוא תשובת הצדיק על ענייניו שלו, הפותחת את שערי התשובה לכל עם ישראל. התבטאות דומה נמסרה משמו, גם ביחס להנהגת הציבור בכלל:

נערך ע"י יהודה הס.

מענות ותשובות

שו"ת עם הרב

חינוך הילדים במקום השליחות

לאחרונה עברנו דירה למקום חדש, בו נוכל להשתלב בפעילות של הפצת יהדות. יש כאן הרבה יתרונות ביחס למקום הקודם בו גרנו, אבל החינוך הדתי היחיד שקיים כאן אינו בנורמות שאנחנו רגילים אליהן – הילדים שלנו יהיו הכי 'דוסיים' בכיתה ואנו חוששים מהשפעת החברה. נשמח לעצת וברכת הרב בנוגע לילדים.

מענה:

צריך להאיר בכל מקום וחשוב מאוד להיות במקומכם החדש. אני מברך אתכם לרגל המעבר, שתצליחו בכל העניינים בע"ה. בשביל לשמור על חינוך הילדים צריך להחדיר בהם תודעה של שליחות – יש להסביר

להם בפירוש מהם שלוחים, מי המשלח ומה התפקיד שלהם בשליחות. ממש לדבר על העניין בפירוש כל הזמן. ממילא, כפועל יוצא, צריך ליזום פעולות עם עוד ילדים, חברים מהכיתה ומהסביבה, להזמין אותם הביתה, לעשות חוגים לפי הרוח שלנו וכו'. כמובן, בשביל שהילדים יהיו שלוחים גם ההורים צריכים להיות שלוחים...

צרות במשפחה

לאחרונה עברו על משפחתנו, באופן חריג ומובהק, מספר אירועים קשים. ברוך ה', הכל הסתיים בשלום, באופן יחסי, אבל ברור לנו שהקב"ה רוצה לומר לנו משהו. מה עלינו לעשות?

מענה:

בכגון דא, הדבר הראשון שהרבי מליובאוויטש הורה הוא לבדוק תפילין ומזוזות. כדאי למסור את התפילין והמזוזות לבדיקה טובה, על ידי סופר ירא שמים ודייקן, ומה טוב 'לעלות מדרגה' בהידור בתפילין ומזוזות (כמו מעבר לכתב אדמו"ר הזקן, או כל הידור אחר).

ההידור בתפילין ומזוזות, כמו גם ההקפדה היתרה על הידור הכשרות בבית, הם העצה הטובה למקרים האלה.

מעבר לעצות הללו, שהן במישור הפרטי, בבית, יש גם פעולה נצרכת במישור היותר כללי-ציבורי – לפעול בענייני אהבת ישראל בסביבה כולה (וכפי שנכתב במדור זה בגליון עקב). שתהיינה רק בשורות טובות!

המשך מענה' 21 <<<

אותו באופן מיוחד. כאשר דן הקדוש ברוך הוא את הצדיק הוא מוצא אותו ואת חסידיו מאוחים לבלי התר, וכותב אותם עימו בספרם של צדיקים גמורים.

בתוכו, מקבלת בליבו ביטוי מיוחד: כל אחד ואחד מהחסידים, על צורתו האישית וצרותיו הפרטיות, נצרב בליבו של הצדיק כפי שהוא. אין הוא מתעלם ממנו, אך אין לו צורך להזכיר

אני וילדי

ילדים שנגנשים לרב התורן בְּחֶצֶר וְשׁוֹמֵעַ מֵהֶם אֶת הַדוֹ-שִׁיחַ הַבָּא: "הרב, הוא הרביץ לי". הרב מתחקר את הארוע: "זה נכון?", הוא שואל את הילד הנטען. ואז באה התשובה הנצחית: "זה הוא התחיל...". הרב ממשיך בפתחקיר: "זה נכון?", והילד הטוען, שבינתיים הפך לנאשם, עונה גם הוא: "לא, הוא זה שהתחיל".

נכון, יש פעמים שבאמת רק צד אחד אשם, אבל בדרך כלל יגלה הרב מהר מאוד ששני הילדים לא צדיקים תמימים. אחד רק עשה פרוצה, השני רק עקם לו את האף בחזרה, הראשון כבר זרק מלה פוגעת, השני דחף לכוונו את הכפסא, שבטעות גם הגיע רחוק מדי, ומכאן ועד למריבה המלאה הדרך קצרה.

מה היתה כאן? פשוט: יחס גורר יחס. איך אומר שלמה המלך בְּחֻקְמָתוֹ? "כַּמִּים הַפְּנִים לַפְּנִים כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם". אבל את אותו עקרון נתן לישם גם בדרך חיובית. אדרבה, "מְרֻבָּה מִדָּה טוֹבָה מִמִּדַּת פְּרַעְנוּת". אם מעקום של

חדש אלול מגיע, חדש הרחמים והסליחות. אומרים שבחורף בלם רדומים ובאביב מתעוררים שוב לחיים, אבל אצלנו מגיע החדש בו אנו מתעוררים לשוב בתשובה דוקא אחרי חדשי הקיץ הפעילים. תקיעת השופר החל מראש חדש אלול מעוררת אותנו משנת השגרה להזכר בה'.

אני מניח שאת הרמז המפוסם בראשי התבות **אלול** בלם מכירים – "אני לדודי ודודי לי". הפסוק ממגלת שיר השירים מתאר את הקשר שלנו עם ה' כמו של חתן וכלה, וכאן מספרת הכלה על היחס והקשר בינה לבין החתן. לפי הסדר בפסוק, הכלה היא הראשונה מבני הזוג שפונה אל בן זוגה, "אני לדודי", ובעקבותיה פונה אליה בן הזוג ומחזיר לה יחס דומה, "ודודי לי". מה מיוחד בסדר הזה?

יחס גורר יחס!

הרבה פעמים בהפסקות אני רואה

לע"נ חיה שרה בת ר' משה ע"ה נכתב ע"ה הרב שילה אופן.

בוחר ה' לעורר אותנו דווקא על ידי מקרים קשים, שנדמים לנו כצרות. כך או כך – כאן ה' הוא המתחיל, ואם אנו זוכים לקלט את הסימן – אנחנו נענים ופונים בחזרה אליו. להתעוררות שמתחילה מאת ה' קוראים בחסידות "אתערוּתא דלעלא", התעוררות הבאה מלמעלה.

מה יותר טוב?

נ' פאתחיה?

האמת היא שישנה מעלה בכל אחת מהדרכים. כאשר ה' הוא זה שמתחיל אני יכול להיות סמוך ובטוח שהוא רציני, שלא מדבר בהתלהבות חולפת, כמו שזה אצלי. אצלי, אני יכול להתלהב ולהחליט שמהיום אני קם מיד ברגע שמעירים אותי בבקר ורץ ישר לבית הכנסת, אבל אחרי שבוע אני עלול לגלות שההחלטה שלי החזיקה מעמד בדיוק יומים... לעמת זאת, כאשר הרב מוטי מכריז על מבצע 'משכימים' לחידוש הקרוב – העסק כבר נראה יותר רציני ואני נותן להצלחה שלי יותר סבוי.

למרות זאת, לה' יש נחת רוח עצומה כאשר הדבר בא ממני. ה' מענין לראות שלא רק הוא זה שרוצה את הקשר בינינו, אלא לראות אותנו לוקחים בו חלק פעיל. כאשר מתחילה 'אתערוּתא דלתתא' מצדנו – מגיב ה' לכך בכפל כפלים. ה' אתערוּתא דלעלא' שתבוא מצדו בעקבותיה תהיה עצמתית, פי

האף אפשר להצית מריבה, קל וחמור שאפשר בעזרת מלה טובה או אפילו הבעת פנים מאירה לשנות לטובה את היחס מקצה אל קצה.

במלים אחרות: במקום שהילדים יתנצחו ביניהם בלהט מי התחיל במריבה, נראה מי מהם יוכל להיות הראשון שיתחיל לסיים אותה...

אתערוּתא דלעלא! דלתתא

אנחנו וה' יתברך אמנם לא ילדים שרבים ביניהם, אבל אנחנו יכולים ללמד הרבה מהעקרון של "כמים הפנים לפנים". כאשר אנו עוזבים כל מיני עסקים חשובים שיש לנו ופונים לה' מתוך רצון להתקרב אליו, הוא מחזיר לנו אהבה גלויה, בדיוק באותו מטבע. לעמת זאת, כאשר אנו פונים ערך ומעדיפים כל מיני דברים 'חשובים' על פניו – מתרחק גם הוא מאתנו (לפחות כך נדמה לנו). להתעוררות החיובית והפניה לה' שמתחילה מצדנו קוראים בלשון החסידות "אתערוּתא דלתתא", התעוררות הבאה מלמטה, מאתנו.

אבל לפעמים, כשהמצב הפוך ואנחנו עסוקים בעניינים ה'חשובים' שלנו ולא כל כך ערים לנוכחות של ה', אפלו קצת שוכחים אותו, אז ה' פונה אלינו ומעורר אותנו מלמעלה בכל מיני דרכים. לפעמים זה מגיע בצורה של נסים גלויים, כמו במצרים, כאשר היינו שקועים ב־מט שערי טמאה. לפעמים

משנה עלינו משוב רוח קל של חשק והתעוררות. המקדמה הזו היא **חדש אלול**.

כאן? הלא?

חדש אלול פותח את מסע התשובה שלנו אל ה' ב'אתערוותא דלתתא'. לפני הכל, לפני שנגש לעבודת ההכרתה של ה' בראש השנה, לפני שנתחזר בתשובה בעשרת הימים, לפני שנערה חשבון צדק מפרט ביום הכפורים – לפני כל אלו מחכה לנו חדש אלול. בימים אלו מציץ ה' אלינו ומזכיר לנו שהוא מחכה לנו עם יג מדות הרחמים.

זוכרים את המשל של אדמו"ר הזקן? המלה בדרכו לארמון יוצא לשדה, למקום בו אנו שקועים, ומאפשר לנו לגשת אליו ולראותו. מה אנו רואים? את ה"פנים השוחקות" שלו! רואים עד כמה ה' שמח בנו!

זו הסברה של חדש אלול. בעת אנו מצידים בחשק להתחיל ולעבד בכחות עצמנו, ב'אתערוותא דלתתא', ובצורת ה' נזכה בתגובה בכפל-כפלים של 'אתערוותא דלעלא' מאתו.

חדש טוב ושבית שלום ומברך!

?

כמה וכמה מפל מה שיכלנו לשער באשר התחלנו אנוחנו להתעורר אליו.

אתערוותא דלעלא כפול

אבל מה הבעיה? שבאשר אני רוצה להתחיל לעבד את ה' ולהתקרב אליו ב'אתערוותא דלתתא', מתוך ההתעוררות שלי, אני מרגיש לפעמים תקוע. אני לא יודע איך להתחיל. אולי אלו העברות שעברתי, ואולי סתם השגרה המשעממת שאני חי בה. מאיפה אקבל חשק להתחיל לנוע? אני חיב איזה 'טיפ' קטן כדי שאוכל לצאת לדור.

לפעמים המורה לחשבון מחלק פרט קטן למי שעבד יפה, התאמץ וגם פתח את התרגיל נכון. אבל לפעמים, במיוחד בימים לוחטים כשלאף אחד אין כח לתרגילים, הוא הופך את הסדר ומחלק את הפרס לפני. למה? לא כי מגיע לנו. הרי בכלל עוד לא התחלנו. הוא מחלק את הפרס כמקדמה, כדי לתת לנו חשק להתחיל...

גם ה' לפעמים בוחר לחלק לנו פרטי מקדמה. האם היתה פה 'אתערוותא דלעלא'? לא ממש, וה' עדין מענין שאנוחנו נתגייס מצדנו ונפנה אליו. אבל כמו אותה סברה קטנה, הוא

א-ל-ו-ל! אהבת-דודים או חשבון נפש מייאש?

מחד, יסוד היסודות של אלול חסידי הוא התעוררות של "אני לדודי ודודי לי" – בניין היחסים האינטימיים ביותר עם הקב"ה, דודי ורעי. מאידך, החסידות דורשת כנות גדולה בחשבון הנפש ודוגלת במדת השפלות – ובאווירה זו המאזן-שנתי של הרצונות והחלומות לעומת ההישגים מביא למסקנות מייאשות למדי. היאוש מעצמי מביא גם יאוש כללי בהרבה – עברה עוד שנה והגאולה עוד לא באה!

אכן, באמת היאוש הוא לא תמיד דבר רע – יאוש מהעולם החיצוני ומהתדמית האישית הגאוותנית הוא פתח לחיבור לפנימיות האמתית, לקדוש-ברוך-הוא, "לבן של ישראל", שרק כאשר נמצא אותו בתוכנו תבוא גאולה אמתית לנפשנו. דווקא ההתמסרות האוהבת לדודי מאפשרת לגלות את הזיקה-המוחלטת בינינו וממילא את האמונה הוודאית שהגאולה בוא תבוא, גם אם לא בכוחי שלי, ובסופו של דבר הטוב האלוקי ינבע מעומק לבבנו ויתקן את המציאות כולה. את הבשורה הזו, שאין אישית ממנה, תפקידנו להביא בסופו של דבר לעולם כולו.

המאמרים בחוברת שלפנינו נוגעים בשני הצדדים – ביאוש הקיומי שמעורר את הלב באלול ובאהבת-הדודים המפעמת בכל החודש, אהבה שצריכה להפוך לבשורה עולמית (כן, לא שוכחים לרגע מ"המהפכה הרביעית"). תן לאלול שלך להראות אחרת!

מעוניין להפיץ את עלון נפלאות במקום מגוריך?

שלח דוא"ל ל: itiel@pnimi.org.il או התקשר 052-4295164

רוצה להצטרף לתפוצת המייל שלנו ולקבל את כל ההודעות והשיעורים?
שלח דוא"ל: itiel@pnimi.org.il

רוצה לשמוע את שיעורי וניגוני הרב? התקשר לפנימי-פון:
079-9211452 או 02-5434297 – המספר פתוח לניידים כשרים

ג	ל	ע	י	נ
ו	א	ב	י	ט
נ	פ	ל	א	ו
מ	ת	ו	ר	ת